

ก้าวไปด้วยกัน

จุดสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)
ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มกราคม - มีนาคม 2548

ความทรงจำสึนามิ

ความเป็นมาของ “โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น”

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเป็นองค์กรทางวิชาการที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทยและภูมิภาคใกล้เคียง

ตั้งแต่เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการในปี 2542 ศูนย์ฯ ให้ความสนใจพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ในฐานะที่เป็นแหล่งสะสมและถ่ายทอดความรู้ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมของท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกร่วมให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

จากการที่ได้ร่วมงานกับสถาบันที่ทำงานบุกเบิกด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ ทำให้ตระหนักว่าในปัจจุบันมีความตื่นตัวอย่างสูงในวงการพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก ที่ดำเนินงานโดยองค์กรในชุมชน หรือบุคคล และพิพิธภัณฑ์เหล่านี้สามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ศูนย์ฯ จึงได้เริ่มโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในช่วงกลางปี 2546 โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- สร้างฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ชุมชน ท้องถิ่น วัด เพื่อให้บริการสืบค้นข้อมูลและการค้นคว้าวิจัย
- วิจัย ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัย และสร้างนักวิจัยที่สนใจพิพิธภัณฑ์ ในฐานะองค์กรทางวัฒนธรรม ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ
- สนับสนุนความเข้มแข็งทางวิชาการให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถนำข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความรู้ท้องถิ่น มาบันทึก ถ่ายทอด และพัฒนาต่อไป
- สร้างเวทีหรือเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างพิพิธภัณฑ์ และสนับสนุนงานพิพิธภัณฑ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ยังได้จัดตั้งกองทุนวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยการสนับสนุนจากบริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก จำกัด (มหาชน)

喪事

เมตเมตT

เมเมต

เรื่องจากปก

พิพิธภัณฑสินามิ

เพื่อใคร เพื่ออะไร?

ดิฉันขอถือโอกาสนี้กล่าวสวัสดิ์ปีใหม่สมาชิกจุลสาร ก้าวไปด้วยกัน ขอคุณพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ อันเป็นที่ศรัทธาอันนับถือ โปรดอำนวยพรให้ทุกท่านมีสุขภาพแข็งแรง มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองและสงบสุขตลอดปีและตลอดไปด้วย

ปีใหม่ 2548 นี้เป็นปีที่เริ่มด้วยความตื่นตระหนกและเศร้าสลดจากภัยธรรมชาติ ที่คร่าชีวิตผู้คนทั้งในประเทศไทยและที่อื่นๆตามชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย รวมแล้วเป็นเรือนแสน เป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ใครจะเคยนึกเคยฝันถึงได้ ดิฉันขอร่วมแสดงความเสียใจกับทุกท่านที่ประสบความสูญเสีย และขอร่วมเป็นกำลังใจในการกอบกู้ฟื้นฟูธรรมชาติและชีวิตครอบครัวการงานของผู้ประสบภัยให้แข็งแกร่งขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ยังมีวันที่ คราบน้ำตาจะเลือนหายไปจากใบหน้าของผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมทั้งหลาย เราก็เริ่มได้ยินข่าวถึงโครงการที่จะสร้างอนุสรณ์สถานอนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑ และถาวรวัตถุอื่นๆ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ โครงการเหล่านี้เป็นการริเริ่มที่ควรได้รับความสนใจ ดิฉันจึงอยากเชิญชวนให้ชาวชุมชนพิพิธภัณฑ ช่วยกันมีส่วนร่วมออกความคิดเห็นว่า เราอยากเห็นพิพิธภัณฑแบบใดเกิดขึ้น และพิพิธภัณฑที่ว่านี้ เกิดขึ้นมาเพื่อใครหรือเพื่ออะไร

เป็นเรื่องปรกติของสังคม เมื่อผ่านประสบการณ์ร่วมกันที่สร้างความสะเทือนใจอย่างใหญ่หลวง จะพยายามสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องเตือนความจำ และสร้างบทเรียนให้แก่คนรุ่นหลัง หน่วยงานของรัฐบาลอาจจะกำลังคิดถึงอนุสรณ์หรือถาวรวัตถุขนาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางสำหรับบันทึกเรื่องราวฉบับมาตรฐานหรือฉบับทางการ อาจจะต้องมีการลงทุนขนาดใหญ่ไปในการก่อสร้าง จัดแสดง มีระบบมัลติมีเดียล่าสุดแสดงเหตุการณ์อย่างสมจริงสมจัง

และมีระบบการดูแลต่อไปในอนาคต แต่ก็คงจะมีประเด็นอีกมากมายหลายเรื่องที่เราจะต้องขบคิดกัน สารระสำคัญก็ดี เป้าหมายและหน้าที่ก็ดี การมีส่วนร่วมของผู้คนกลุ่มต่างๆก็ดี บทบาทต่อชุมชนท้องถิ่น ต่อประเทศ หรือต่อนักท่องเที่ยวก็ดี จะมีที่ทางอยู่ด้วยกันได้อย่างไรบ้างจึงจะลงตัวที่สุด

ในฐานะที่สมาชิกของเราจำนวนมาก เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ ในฐานะแหล่งเรียนรู้ระดับรากหญ้าที่มีส่วนร่วมของชุมชน ย่อมจะมีประสบการณ์ที่จะนำมาช่วยกันสร้างจินตนาการพิพิธภัณฑ ที่มีรูปแบบและเนื้อหาสาระที่แตกต่างออกไปได้อีกมากมาย เช่น เราอาจจะคิดถึงพิพิธภัณฑในระดับชุมชนมากมายหลายแห่ง ไม่ต้องรวมศูนย์อยู่ที่เดียว หรืออาจจะนึกภาพพิพิธภัณฑที่ไม่จำเป็นต้องเป็นอาคาร คิดถึงบริเวณที่ถูกคลื่นยักษ์โถมซัดทั้งหมดในฐานะพิพิธภัณฑ เราอาจจะคิดถึงวิธีที่ทำให้ชุมชนต่างๆในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ร่วมคิดและร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ของเขาจากเหตุการณ์ภัยธรรมชาติครั้งนี้ เราอาจจะคิดถึงพิพิธภัณฑที่สร้างความภูมิใจที่คนสามารถร่วมมือกันในสถานการณ์คับขัน หรือพิพิธภัณฑที่กระตุ้นความสำนึกบางประการ และอื่นๆอีกมากมาย ถ้าเราเปรียบเทียบพิพิธภัณฑเหมือนนักกับคน ที่เราอยากจะมีชีวิตเติบโตใหญ่ มีลูกหลานองกาม พิพิธภัณฑที่หน้าจะต้องมีทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ อาคารและเครื่องมือ วัตถุสิ่งของ อุปกรณ์ต่างๆนั้นเป็นร่างกาย แต่จิตวิญญาณคือข้อคำถามต่างๆที่เราจะต้องช่วยกันคิดเหล่านี้

ดิฉันเชื่อว่าใครก็ตามที่รอดชีวิตมาจากคลื่นยักษ์ถล่ม ล้วนมีเรื่องราวที่จะเล่าให้คนอื่น หรือลูกหลานฟังไปได้อีกนานแสนนาน หรือหากเจ็บปวดเกินกว่าที่จะเล่าในขณะนี้ เมื่อเวลาผ่านไป บาดแผลทางกายทางใจได้รับการเยียวยาแล้ว ก็อาจจะต้องการถ่ายทอดเป็นบทเรียนให้แก่คนอื่นต่อไปได้ ความทรงจำส่วนตัวของแต่ละคน เรื่องราวของคนเล็กๆอย่างเราๆท่านๆที่แสนจะธรรมดาแต่บางครั้งก็ไม่ธรรมดา เป็นบทเรียนที่มีค่ายิ่ง เรื่องราวของความรัก ความผูกพันของพ่อแม่พี่น้องในวาระสุดท้ายของชีวิต ความเอื้ออาทรของคนแปลกหน้า วีรกรรมการทำทายมัจจุราชเพื่อช่วยชีวิตผู้อื่น ความกล้าหาญ ทรหดอดทนของอาสาสมัครและผู้ที่เข้าไปช่วยเหลือ พิพิธภัณฑแบบไหนที่จะทำให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสะท้อนภาพความเป็นมนุษย์ในสถานการณ์พิเศษครั้งนี้ ไว้กระตุ้นเตือนมโนธรรมสำนึกของเพื่อนร่วมโลกอื่นๆได้

ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่เหลือรอดมาได้ในวันนั้นก็เป็นอย่างอื่น สิ่งหนึ่งที่บอกเรื่องราว ทั้งที่เป็นส่วนรวม และเรื่องของเฉพาะบุคคล หลายคนอาจจะมีข้าวของเหล่านี้เหมือนกันและอาจดูไม่สำคัญนัก แต่ในอีกยี่สิบปีหรือห้าสิบปีข้างหน้า อาจจะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือธรรมชาติวิทยาที่มีค่าควรแก่การศึกษาได้ เช่นมีคนเล่าให้ฟังว่า ที่มหาวิทยาลัยจากญี่ปุ่นมาศึกษารอยกระแทกบนรถยนต์ที่ถูกคลื่นซัดไปกระแทกสะพาน แล้วสามารถคำนวณได้ว่า คลื่นลูกนั้นวิ่งด้วยอัตราความเร็วกี่กิโลเมตรต่อชั่วโมง เป็นต้น นี่เป็นเพียงตัวอย่างเล็กๆ ตัวอย่างหนึ่ง

แต่พิพิธภัณฑที่สึนามิของชาวบ้าน ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่แต่เหตุการณ์ของวันที่ 26 ธันวาคม 2547 เท่านั้น หากยังสามารถเชื่อมโยงไปยังวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนที่อยู่กับทะเล และใช้ทรัพยากรจากทะเลในชีวิตประจำวัน เท่าที่อ่านจากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ ดูจะมีหมู่บ้านบางแห่งที่ชาวบ้านทราบด้วยประสบการณ์ของคนที่ยังจำทะเลหรือภูมิปัญญาได้ก็แล้วแต่สามารถหนีขึ้นไปอยู่บนที่สูงล่วงหน้าได้ทัน รอดชีวิตหมดทั้งหมู่บ้าน กล่าวกันว่าสัตว์บางประเภทมีสัญชาตญาณเตือนภัยธรรมชาติ สามารถหลบหนีไปอยู่ในที่ปลอดภัยได้ หากเป็นจริงเช่นนั้น ก็น่าจะสันนิษฐานได้ว่า คนบางกลุ่มที่มีภูมิปัญญาสั่งสมมาพอที่จะรู้ใจธรรมชาติ รู้จักสัตว์ดีพอที่จะอ่านสัญญาณจากอาการของมัน ก็จะเหมือนกับมีระบบเตือนภัยธรรมชาติในตัวอยู่แล้ว ทำไมเราไม่ใช้พิพิธภัณฑเป็นที่ถ่ายทอดเรียนรู้ภูมิปัญญาที่อาจจะสามารถช่วยชีวิตเราไว้ได้ในราคาที่ไม่แพงเท่ากับระบบไฮเทคหลายพันล้าน

เราอาจจะนึกถึงพิพิธภัณฑในแง่ที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่มีชีวิตต่อเนื่อง ยั่งยืน มีการเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ ไม่แห้งตายไปเสียง่ายๆ เพราะเสนอเรื่องราวใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา เราอาจจะต้องคิดถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ ไม่เพียงแต่การเรียนรู้จากอดีต แต่รวมถึงการศึกษา และคิดค้นสำหรับปัจจุบัน และอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการอยู่กับธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างทะนุถนอมหรือแม้แต่เรื่องอื่นๆ เช่นว่า หากรู้ว่าภัยธรรมชาติกำลังจะมาถึง จะมีวิธีสื่อสารกันในชุมชนริมทะเลต่างๆ อย่างไร ที่รวดเร็วและได้ผล ในบางประเทศ มีการนำธงแดงไปปักชายหาด เป็นสัญญาณอันตรายให้รีบขึ้นบกทันที เราอาจนึกถึงวิธีสื่อสารพื้นบ้านต่างๆ เช่น ตีเกราะเคาะไม้ หรือใช้การลั่นกลองเตือนภัย โดยที่ขอให้

ทุกโรงแรม รีสอร์ท หมู่บ้านสร้างหอกลองตามแบบเมืองโบราณไว้ ซึ่งสามารถทำได้โดยไม่ยากและไม่แพง พิพิธภัณฑที่สามารถจะครอบคลุมเรื่องราว เหล่านี้ และสร้างให้คนเกิดสำนึกในเรื่องการอยู่กับธรรมชาติอย่างมีสติ

และท้ายที่สุด ในพิพิธภัณฑที่ต้องการให้คนทุกกลุ่มมีส่วนร่วม จึงไม่ควรจะมีเฉพาะเรื่องของนักท่องเที่ยวชาวยุโรป เจ้าของโรงแรม รีสอร์ท ร้านค้าชาวประมง คนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายฝั่งตะวันตกของประเทศไทย เช่นระนอง พังงา คือแรงงานต่างชาติโดยเฉพาะพม่า ที่อพยพเข้ามาทำงานจำนวนมาก คนเหล่านี้ก็ประสบความสำเร็จไม่น้อยไปกว่าคนอื่น ยิ่งกว่านั้นการเป็นแรงงานต่างชาติอาจทำให้เขาประสบเคราะห์กรรมซ้ำสองซ้ำสามหนักหนาสาหัสไปอีก พิพิธภัณฑจะมีที่ทางให้แก่เรื่องราวและประสบการณ์ของคนเหล่านี้ได้อย่างไร เป็นเรื่องที่เราควรจะคำนึงถึงด้วยเป็นอย่างมาก

ทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงจินตนาการเล็กๆ ของคนคนเดียว ซึ่งก็มีความจำกัดในทุกๆ ทาง ดิฉันจึงอยากจะเชิญชวนให้เราช่วยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องนี้ระหว่างกัน แทนของขวัญที่ให้แก่กันวันปีใหม่ เพื่อให้จินตนาการรวมเรื่องพิพิธภัณฑที่สึนามิกว้างขวางออกไปอย่างเต็มที่ โดยท่านสามารถเขียนหรือส่งความเห็นของท่านไปยังศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และเราจะใช้จุลสารนี้เป็นเวทีเผยแพร่ต่อไป

ก่อนจบขออนุญาตยกบทกวีของท่านอาจารย์ สุมณ อมรวิวัฒน์ ที่ลงในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 15 มกราคม 2548 ว่าด้วยบทเรียนจากคลื่นสึนามิฝากมายังชาวชุมชนพิพิธภัณฑทุกท่าน ดังนี้

เมื่อคลื่นคลั่งถึงโถมมหาศาล
ว่าความรักความสุขและความตาย
เสียนวาทที่พี่บก็พลัดพราก
เราเป็นเพื่อนร่วมทุกข์อยู่ทั้งนั้น

ธรรมชาติส่งสัญญาณผ่านความหมาย
เป็นรอยร่วมเรียงรายใกล้ชิดกัน
แม้ยามยากก็มีมิตรจิตปลอบขวัญ
รู้เท่าทันอย่าท้อก้าวต่อไป

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล
มกราคม 2548

จดหมายถึง บก.

“...กุ๊ก..กุ๊ก..ไก๋
 เลี้ยงลูกมาจนใหญ่ ไหม้แม่ให้ลูกกิน
 ลูกร้องเจี๊ยบ..เจี๊ยบ..
 แม่ก็เรียกไปคุยดิน ทำมาหากินตามประสาไก่เอ๋ย...”

จุลสาร “ก้าวไปด้วยกัน” ฉบับที่ 2 นี้ เปิดรับศรัทธาใหม่ด้วยอาชยานของเด็กที่สะท้อนชีวิตในชนบท แต่อาจจะจางหายไปกับกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงที่ผ่านเข้ามาในสังคม ไก่เป็นเครื่องหมายปีที่ 10 ของรอบปีนักซ์ตรหรือที่เราเรียกว่า “ระกา” แม้ว่าในช่วงปีที่ผ่านมา โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่นของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้รับข่าวสารจากชาวพิพิธภัณฑไม่มากนัก แต่กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ชาวพิพิธภัณฑจะได้ส่งข่าวสารเพิ่มเติม เพื่อบอกเล่ากิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑที่ตนดำเนินงานหรือจะเป็นข่าวสารงานวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน หมู่บ้าน หรือภูมิภาคของทุกท่าน

อย่างไรก็ดี โครงการ ฯ ได้รับบัตรอวยพรจากผู้ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑชาวบ้าน และบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม รวมทั้งสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอต่างๆ กองบรรณาธิการจึงขออนุญาตคัดลอกคำอวยพรจากบัตรอวยพรจำนวนหนึ่ง เพื่อส่งความสุขและความปรารถนาดีให้กับชาวชุมชนพิพิธภัณฑในระกาปีนี้

นอกจากนี้ ใครขอแนะนำพิพิธภัณฑแรงงานไทย กรุงเทพฯ จากคำบรรยายภาพด้านหน้าบัตรอวยพร ดังนี้ “ภาพ ‘การชุมนุมของกรรมกรที่ทำเนียบรัฐบาล’ เขียนโดย อิศรา ทยาหาไท แห่ง ‘กลุ่มศิลปินสีบไท’ ผู้ใช้จิตรกรรมไทยเพื่อรับใช้ความเคลื่อนไหวทางสังคม ภาพนี้เขียนขึ้นในปี 2536 เพื่อจัดพิมพ์เป็นโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑแรงงานไทยซึ่งเปิดในปีเดียวกัน พิพิธภัณฑแรงงานไทย นอกจากจะบอกเล่าประวัติศาสตร์ และบทบาทของผู้ใช้แรงงานในสังคมไทยแล้ว ยังเป็นห้องสมุด หอจดหมายเหตุ ศูนย์ประชุม ศูนย์ฝึกอบรม และศูนย์วัฒนธรรมของแรงงานไทยอีกด้วย”

จากคำอวยพรและข้ออธิบายความที่ได้ยกมานี้ กองบรรณาธิการเล็งเห็นความสำคัญของการสื่อสารอยู่ 2 ประการ **นัยหนึ่ง** การสื่อสารย่อมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเพิ่มมากขึ้น และด้วยการสื่อสารที่เพิ่มขึ้นหนทางในการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คน ทั้งที่อยู่ใกล้และไกลกันออกไป ก็มีเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ส่วน**นัยที่สอง** การสื่อสารเอื้อให้การถ่ายทอดข้อมูลและข่าวสารไปถึงผู้อื่น ทั้งผู้รู้เรื่องราวเหล่านั้นอยู่แล้วและผู้ที่ไม่ทราบข้อมูลเหล่านั้นมาก่อน การรับ-ส่งข่าวสารเช่นนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ แบ่งปันความคิด รวมถึงความรู้สึกให้เราทำนงทั้งหลายมีโอกาสได้พินิจพิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้น ความหลากหลายที่ปรากฏและนำไปสู่การพัฒนาความรู้พร้อมไปด้วยกัน

“ผู้อ่านท่านใดมีเรื่องราว อยากเขียน อยากเล่า อยากถาม
 อยากแสดงความเห็น ฯลฯ สามารถเขียนจดหมายไปคุยกับบรรณาธิการ
 จดหมายฉบับใดมีความน่าสนใจ บรรณาธิการจะนำมาตอบในจุลสาร
 และยินดีต้อนรับผู้อ่านทุกท่าน ”

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น...ก้าวไปด้วยกัน

งานฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์

ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ที่สามารถสืบค้นได้บนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในเว็บไซต์ www.sac.or.th ณ ปัจจุบันมีจำนวนรายชื่อพิพิธภัณฑ์และศูนย์วัฒนธรรมทั่วประเทศ 684 แห่ง โดยท่านสามารถคลิกเข้าไปอ่านรายละเอียดต่าง ๆ ได้จำนวน 101 แห่ง พิพิธภัณฑ์ทุกแห่งสามารถส่งแผ่นพับประชาสัมพันธ์หรือข้อมูลเกี่ยวกับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของท่านได้ เพื่อทางศูนย์ฯ จะดำเนินการเผยแพร่ในฐานข้อมูลต่อไป

ในส่วนงานสำรวจพิพิธภัณฑ์นั้น เมื่อเดือนตุลาคมที่ผ่านมา คณะทำงานได้เดินทางไปสำรวจและเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในภาคเหนือจำนวนหนึ่งแห่ง ได้แก่ ไร่แม่ฟ้าหลวง อ.เมือง จ.เชียงราย

เดือนพฤศจิกายน 2547 สำรวจพิพิธภัณฑ์บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในจังหวัดมุกดาหาร นครพนม สกลนคร

มุกดาหาร พิพิธภัณฑ์บ้านเกวียนมุก หอแก้วมุกดาหาร วัดพระธาตุภูจ้อก้อ

นครพนม ศรีโคตรบูรพิพิธภัณฑ์ บ้านท่านโฮจิมินห์ โครงการหมู่บ้านมิตรภาพไทย - เวียดนาม

สกลนคร ศูนย์วัฒนธรรมไทยโส้ พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์หลุย จันทสาโร พิพิธภัณฑ์บ้านเบิ่งสา วัดถ้ำผาป่อง พิพิธภัณฑ์หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พิพิธภัณฑ์โรงเรียนบ้านไฮหย่อง วัดชัยมงคล พิพิธภัณฑ์หลวงปู่บุญ ชินวังโส วัดศรีสว่างแดนดิน

งานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กรณีศึกษา

การดำเนินงานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ที่เป็นกรณีศึกษาเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนธันวาคมปีที่ผ่านมา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรจัดส่งเจ้าหน้าที่วิจัยภาคสนามในแต่ละพื้นที่ศึกษา เพื่อสำรวจและศึกษาสภาพของชุมชนความสัมพันธ์ระหว่าง พิพิธภัณฑ์กับชุมชน ลักษณะการจัดเก็บวัตถุในพิพิธภัณฑ์ งานวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น การจัดการท่องเที่ยว กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์สำคัญของการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวเป็นการทำความเข้าใจกับเรื่องราวทางสังคม และวัฒนธรรม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์และชุมชนทั่วไป และนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม และชาวบ้านกับนักวิชาการ นักปฏิบัติการทางวัฒนธรรมจากภายนอก กิจกรรมดังกล่าวเป็นการตัดสินใจและเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนา

พิพิธภัณฑ์วัดท่าพูด จังหวัดนครปฐม

ในขณะนี้ ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับตำบลไร่ซิ่ง อันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ได้รับการเก็บรวบรวมจากองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งสภาพทั่วไป โครงสร้างประชากร สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พร้อมไปกันนี้ การทำงานภาคสนามของเจ้าหน้าที่เริ่มปฏิบัติการกลุ่มเยาวชน ที่มีความสนใจเรียนรู้การสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นและสิ่งของในพิพิธภัณฑ์และไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับวัตถุเรื่องราวทางวัฒนธรรมของชุมชน แม้การทำงานดังกล่าวจะเป็นเพียงการเริ่มต้นแต่สิ่งสำคัญคือ การกระตุ้นให้คนในท้องถิ่น หันกลับมามองและสร้างความเข้าใจว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นของชุมชน และเป็นมากกว่าคลังสะสมวัตถุ

อนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผู้คนบางกลุ่มในและนอกพื้นที่โยกย้ายออกไปหรือเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งชั่วคราวและถาวรอย่างเนืองๆ ทำให้เกิดคำถามว่า ความเป็นท้องถิ่น/ชุมชนจะเป็นไปในลักษณะใดในอนาคต และการทำงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ต้องการให้คนในชุมชนได้เข้ามาดูแล ศึกษา และเผยแพร่เรื่องราวของตนเองให้กับเด็กๆ เยาวชนรุ่นต่อไป นักท่องเที่ยว และผู้เข้ามาเยี่ยมชมเยือนชุมชน ควรมีรูปแบบเช่นใดและใครเป็นคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมเช่นนั้น คำตอบจะเป็นกิจกรรมและการดำเนินการอื่นๆ ในระยะต่อไป

พิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง

ข้อสังเกตจากพื้นที่ศึกษาวัดบ้านดอนของเจ้าหน้าที่วิจัยภาคสนาม สร้างประเด็นที่น่าขบคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่หลายประการ ธรรมเนียมหนึ่งใหญ่ที่ถือว่า “หนึ่งใหญ่ เป็นมหรสพโบราณ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ครูแรง ผู้ใดมิควรเข้าไปเล่นหรือรบกวน” นำไปสู่คำถามเกี่ยวกับการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาควรดำเนินไปเช่นไร จึงจะเหมาะสมกับคติและประเพณี การปฏิบัติต่อวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ในทางหนึ่ง กระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความใกล้ชิดของวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่อีกทางหนึ่ง เราสมควรจะเปลี่ยนแปลงความคิดต่อวัตถุเช่นนั้นหรือไม่และอย่างไร

นอกจากนี้ ข้อมูลยังแสดงให้เห็นว่า องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์กรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของตน การเตรียมแผนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3 ปี มีโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดสร้างอาคารโรงแสดงหนึ่งใหญ่และการจัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน อย่างไรก็ดี หากต้องการพัฒนาวัดพิพิธภัณฑ์ และโรงนวดแผนโบราณให้เป็นมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวแล้ว การคิดถึงกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมทำงาน เข้ามาเรียนรู้เรื่องราวหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน และสืบทอดการแสดงดังกล่าวให้เป็นมรดกของชุมชน เหล่านี้ควรเป็นข้อพิจารณาสำหรับการสร้างให้พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรของชุมชน

พิพิธภัณฑ์วัดไหลหินหลวง จังหวัดลำปาง

การทำงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดไหลหินหลวง โดยคนในชุมชนเห็นจะก้าวหน้าไปมากทีเดียว ทั้งการซ่อมแซมอาคารพิพิธภัณฑ์และการเตรียมอาคารเก่าในวัด ซึ่งสร้างขึ้นราวปี 2500 ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ความเคลื่อนไหวเช่นนี้ เป็นเรื่องที่น่ายินดีว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการสร้างแหล่งเรียนรู้รูปแบบอื่นๆ นอกเหนือไปจากสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่ทั้งนี้ ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมิได้หยุดอยู่เพียงวัตถุสะสมในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากแต่เรื่องราวของชุมชนยังยึดโยงกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งที่ยังปฏิบัติและบอกเล่ากันอยู่ในปัจจุบันกับสิ่งที่จางหายไปจากสังคม

หากย้อนกลับมาที่เรื่องของการเตรียมพื้นที่เพื่อจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ข้อคิดที่น่าจะหยิบยกขึ้นมาพูดคุยตรงนี้ ก็คือ พิพิธภัณฑ์มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงคลังที่จะทำการเก็บสะสมโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้เท่านั้น การศึกษาและสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งของเหล่านั้น เป็นอีกงานที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรที่เคียงคู่ไปกับสังคม ดังนั้น การเตรียมพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวย่อมสับสนช่องทางการแบ่งแยกพื้นที่ของการเก็บอนุรักษ์วัตถุและพื้นที่ของการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อ เช่น นิทรรศการ เพราะเรื่องราวที่สร้างขึ้นให้กับวัตถุหรือหัวข้อการศึกษาที่น่าสนใจ พิพิธภัณฑ์จึงสามารถเป็นสถานที่ของการเรียนรู้ด้วยประการฉะนี้

ข่าวสารชุมชนพิพิธภัณฑ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร

สรินยา คำเมือง

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ผู้เขียนมีโอกาสได้เข้าไปนั่งสังเกตการณ์การนำเสนอแนวทางการจัดแสดงพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2547 จัดโดยบริษัท เพรินต์ส ฟอ์ แฟมิลี จำกัด ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร การนำเสนองานในครั้งนี้เป็นการนำเสนอแนวทางการจัดแสดงของพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพฯ จำนวน 7 แห่ง ใน 7 เขตพื้นที่ของกรุงเทพฯ ซึ่งมีกำหนดแล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 ได้แก่ เขตทวีวัฒนา เขตราชบุรีบูรณะ เขตคลองสาน เขตหนองแขม เขตบางกอกใหญ่ และเขตธนบุรี เสนอต่อตัวแทนของเขตต่างๆ อันประกอบด้วย ประธานชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะครูอาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา สภาวัฒนธรรมและชาวบ้าน ผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวเหล่านั้น ได้รับทราบ และถือเป็นโอกาสในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปด้วหลังจากที่ทีมงานของบริษัทฯ ได้ทำงานสนามศึกษาข้อมูล รูปแบบเนื้อหาการจัดแสดงกันมาระยะหนึ่งแล้ว

การนำเสนองานแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องข้อมูลเนื้อหาที่นำมาใช้จัดแสดง ซึ่งทั้ง 7 เขตเปิดเรื่องโดยให้เห็นภาพกว้างของกรุงเทพฯ เหมือนกันในตัวข้อ “กว่าจะมาเป็นกรุงเทพมหานคร” เ้าความมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ลำดับต่อมาเป็นเรื่องพัฒนาการทางการปกครองของกรุงเทพฯ จากนั้นจึงเข้าสู่ข้อมูลเบื้องต้นของเขตต่างๆ เพื่อปูเรื่องเข้าสู่เนื้อหาของแต่ละเขตพื้นที่ ให้เป็นที่สงสัยว่าจะเอาเขตการปกครองมาขีดค้นพรมแดนวิถีชีวิตวัฒนธรรมกันได้อย่างไร

เมื่อเข้าสู่เนื้อหาของท้องถิ่นแต่ละเขตพื้นที่ซึ่งจะแตกต่างกันไป โดยจัดแบ่งรูปแบบการจัดแสดงเป็นโซน อย่างในกรณีเขตหนองแขม **โซน A** ว่าด้วยเรื่องพัฒนาการของเขตหนองแขม **โซน B** เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวหนองแขม **โซน C** เรื่องหนองแขมกับการเปลี่ยนแปลง **โซน D** เป็นเรื่องสถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญ และของดีหนองแขม สำหรับในสองโซนสุดท้ายนี้จะเหมือนกันทั้ง 7 เขตพื้นที่ คือ โซนที่จัดแสดงแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว

ของแต่ละเขต และชุดสืบค้นข้อมูลท้องถิ่น ประกอบด้วยคอมพิวเตอร์จอสัมผัสสำหรับสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นและเอกสารข้อมูลของท้องถิ่นนั้นๆ ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอรูปแบบการจัดแสดงโดยอิงกับสถานที่จริงว่าควรจะมีหน้าตาอย่างไร

ในช่วงท้ายของการประชุม เมื่อซักถามทำความเข้าใจตกใจในเนื้อหาเรื่องราวถ้อยคำที่จะใช้ในการจัดแสดงแล้ว บริษัทเสนอให้ผู้ที่เข้าร่วมประชุมในวันนั้นเลือกคณะที่ปรึกษาเพื่อดำเนินงานจัดสร้างพิพิธภัณฑจำนวน 5 ท่าน โดยมีหน้าที่ 1. ตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลเนื้อหา 2. พิจารณาแบบก่อสร้าง 3. แจ้งความคืบหน้าในการดำเนินงานให้ชุมชนรับทราบ ผู้เขียนนึกถึงงานนี้เป็นองค์กรทางวัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรมเพื่อชุมชนโดยชุมชนแล้ว กทม.จัดที่ทางวางคนวางชุมชนไว้ตรงไหน ถึงได้มาอุปโลกน์ที่ปรึกษาจากคนในชุมชน เจ้าของเรื่องเจ้าของพื้นที่กันเมื่อโค้งสุดท้าย แล้วกระบวนการดำเนินงานเป็นอย่างไรรน?

กรอบแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร¹ ระบุว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพฯ มาจากมติของที่ประชุมสภากรุงเทพมหานคร ในการประชุมสามัญที่ 2 ประจำปีพุทธศักราช 2544 ให้ความเห็นชอบดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานครในแต่ละเขตปกครอง โดยได้มอบหมายให้ฝ่ายพัฒนาเยาวชน 2 กองสันทนการ สำนักสวัสดิการสังคม เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบดำเนินการจัดทำโครงการพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณประจำปี 2546-2550 จัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร จำนวน 50 แห่ง ใน 50 เขต ดังนี้

ปีงบประมาณ 2546 ดำเนินการก่อตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพฯ นำร่องจำนวน 4 แห่ง²

¹ กรอบแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร. ฝ่ายพัฒนาเยาวชน 2 กองสันทนการ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร

² พิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางกอกน้อย ตั้งอยู่ที่โรงเรียนสุวรรณารามวิทยาคม ซอยเจริญวงศ์ 32 พิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ ตั้งอยู่ที่วัดไตรมิตรวิทยาราม โกลุ่่มประดุเฉลิมพระเกียรติ พิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางรัก จัดตั้งที่พิพิธภัณฑบางกอก ซอยเจริญกรุง 43 และพิพิธภัณฑท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางขุนเทียน ตั้งอยู่ที่โรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์ สุดสายถนนบางขุนเทียน-ชายทะเล

ปีงบประมาณ 2547 ดำเนินการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ แห่งใหม่จำนวน 23 แห่ง³ พร้อมๆ ไปกับบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ฯ นำร่อง 4 แห่งตั้งที่ได้กล่าวไปแล้ว

ปีงบประมาณ 2549 ดำเนินการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ แห่งใหม่จำนวน 23 แห่ง และบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ จำนวน 27 แห่ง

ปีงบประมาณ 2550 บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ จำนวน 50 แห่ง

นายนิคม ไวรชพานิช ผู้อำนวยการสำนักสวัสดิการสังคม กทม. กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ฯ ไว้ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2547 ว่า

“โครงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของกรุงเทพมหานครถือเป็นอีกความพยายามหนึ่งในการเก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละเขตเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน รวมทั้งทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวของท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กลุ่มคนในสังคมประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น”

ทั้งนี้ การดำเนินงานยังตระหนักถึงความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบางแห่งจะทำหน้าที่เพียงบอกเล่าเรื่องราวในอดีตและเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ เหล่านั้นมาจนถึงปัจจุบันแล้วเชิญชวนให้ศึกษาวิถีชีวิตจริงที่ยังดำรงอยู่ในพื้นที่

ในเรื่องขั้นตอนการดำเนินงานนั้น สำนักงานเขตรับผิดชอบพิจารณาสถานที่จัดตั้งโดยอยู่บนเงื่อนไขที่ว่าควรมีเอกลักษณ์ มีความโดดเด่นที่จะดึงดูดความสนใจแก่ผู้มาเยี่ยมชมได้ และเจ้าของพื้นที่ยินยอมให้เข้าไปใช้พื้นที่นั้น นอกเหนือจากการหาสถานที่ กทม. จ้างเหมาเอกชนดำเนินการทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพื้นที่ รูปแบบของพิพิธภัณฑ์ในแต่ละเขต การปรับปรุง ภูมิทัศน์ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดทำคู่มือนำชม ฯลฯ

³ ได้รับการบอกกล่าวมาอีกทีว่าได้งบประมาณมาทีละ 3 ล้านบาท

ที่นี้กลับมาหาชุมชนกันบ้าง ชุมชนรู้อะไร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครคืออะไร ทำพิพิธภัณฑ์ฯ ไปทำไม กทม. ทำความเข้าใจกับคนกรุงเทพฯ เพียงพอแล้วหรือ คนกรุงเทพฯ มีความเข้าใจรับรู้แล้วหรือที่จะมีพิพิธภัณฑ์ฯ ไปตั้งอยู่ในพื้นที่ของตน หาก กทม. จะใช้เวลาทำความเข้าใจและทบทวนเรื่องนี้สักหน่อย เราคงจะได้ยินคำพูดเหล่านี้หรือกว่า

“กทม.สรุปเรื่องที่ตั้ง ทำไมไม่ถามคนหนองแขม แล้วเชิญมาทำไม”

“พิพิธภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องเริ่มในวันนี้พรุ่งนี้ เราอยู่กันมาได้ 100 ปีไม่เห็นเป็นไร เรื่องวันนี้พรุ่งนี้เป็นเรื่องของพวกคุณ”

“บริษัทฯ ไม่ถามชุมชน ชุมชนไม่เคยรู้เลยว่างบประมาณเท่าไร จะทำอะไรต่อไป ขั้นตอนการทำงานเป็นอย่างไร คณะกรรมการไม่ทราบเรื่องเลย”

“คนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม รัฐให้งบมา เรามาคิดกันเองก็ได้ ประสานงานให้มีคณะทำงาน คนหนองแขมต้องรู้”

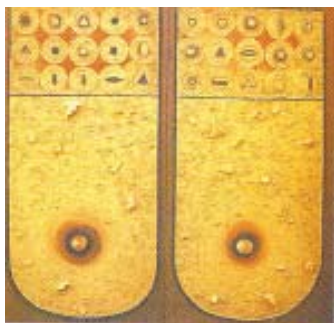
เพราะนั่นหมายถึงความรับผิดชอบที่จะตามมาจากการบริหารจัดการที่ กทม. จะมอบให้กับสำนักงานเขต สำนักงานเขตมอบให้กับชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการกันต่อ งานนี้ยากยิ่งกว่าที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์เสียอีก

เพราะเราไม่ต้องการเห็นพิพิธภัณฑ์ที่โหนเป็นขยะทางวัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างอย่างไร้ผู้เหลียวแล...

นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย ณ หอศิลป์ริมน่าน

หอศิลป์ริมน่านก่อตั้งโดย วินัย ปราบริปู ศิลปินชาวน่าน เพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย สนับสนุนการสร้างสรรคงานศิลปะ และส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปะของประชาชน นักเรียน นักศึกษา ตลอดปี 2548 หอศิลป์ฯ จัดแสดงงานสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยที่น่าสนใจหลายงาน ได้แก่

1) นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย

กลุ่ม 4 ทศนะ (4 ธันวาคม 2547 – 30 มกราคม 2548) นำเสนอผลงานที่ต่างกัน ในมุมมอง เทคนิค และเนื้อหา โดยสมาชิกของกลุ่ม คือ สมภพ บุตรราช ญัฐเลิศ สุภัทรอภินิษฐ์ ลิทธิโชค ก้อนนาค เสนีย์ แซ่มเดช และมนต์ชัย ชาวสำอางค์ นิทรรศการครั้งนี้ มีผลงานที่น่าสนใจ ทั้งเก่าและใหม่ของกลุ่มสมาชิก เพื่อให้เห็นวิวัฒนาการการทำงาน ความเป็นอิสระของศิลปินทั้ง 5 จะนำพาผู้ชมสัมผัสกับอิสรภาพที่ทุกคนมีอยู่ และจุดประกายการค้นหาสำหรับใครบางคน

2) นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย

“แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ทะเล และท้องฟ้า” (4 – 25 กุมภาพันธ์ 2548) ร่วมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 6 รอบ งานศิลปกรรมร่วมสมัยของศิลปิน 80 คน ด้วยการนำของมหาวิทยาลัยศิลปากร จะแสดงต่อสาธารณชน ได้รับรู้ถึงการสร้างสรรค์ศิลปกรรมร่วมสมัย นอกจากนี้

ภาพจำนวนหนึ่งยังผูกโยงกับแรงบันดาลใจของภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว จังหวัดน่าน รอยต่อของศิลปะจะเชื่อมโยงกาลเวลามีสร้างชา

3) นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย **“ความประทับใจกับภาพเหมือนจริง”** (1 มีนาคม 2548 – 31 มกราคม 2549) เป็นนิทรรศการที่จัดแสดงผลงานภาพเหมือนจริงที่สร้างความประทับใจและเป็นที่ยอมรับตลอดศตวรรษที่ผ่านมาของศิลปินกว่า 30 ชีวิต นิทรรศการเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจศิลปะได้สัมผัสความรู้สึก ความคิดคำนึง จินตนาการของศิลปินผ่านผลงานหลากหลายรูปแบบ เพื่อลดช่องว่างศิลปะกับผู้คนในอีกทางหนึ่ง

ข้อมูลจาก สถานที่ตั้ง

คุณวินัย ปราบริปู และเอกสารประชาสัมพันธ์หอศิลป์ริมน่าน
122 หมู่ 2 ตำบลบ่อ อำเภอมือง จังหวัดน่าน
หอศิลป์ริมน่าน ตั้งอยู่บนถนนสายอำเภอมืองน่าน-
อำเภอกำแพงแสน ตรงหลักกิโลเมตรที่ 20
เปิดให้บริการวันพุธ – วันอาทิตย์
ระหว่างเวลา 10.00 น. – 17.30 น.
โทรศัพท์ 0-9962-1332 0-1322-2912
เว็บไซต์ www.nanartgallery.com

เรียนรู้อัตถุคติในรัชสมัยแผ่นดินพระปกเกล้า

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดแสดงนิทรรศการถาวรว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมและวัฒนธรรมร่วมรัชสมัย และความเป็นไปของประวัติศาสตร์การเมืองทั้งก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนี้ ยังเป็นศูนย์ข้อมูลการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพระปกเกล้าศึกษา

สำหรับในปีนี้ พิพิธภัณฑ์ฯ จัดกิจกรรมสำหรับผู้สนใจใคร่ศึกษาประวัติศาสตร์ใน “แผ่นดินพระปกเกล้า” ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นช่วงรอยต่อประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศไทย

- พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปิดตัวหนังสือ “บันทึกความทรงจำของ Yasukishi Yatabe” ผู้เป็นอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2547 หนังสือดังกล่าวได้รับการแปลจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยโดยโมราซึกิมา และมิตรศ.ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คณะบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นบรรณาธิการ บันทึกสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยร่วมรัชสมัย ผลงานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “โลกกับรัชสมัย ร.7 : บทสำรวจวิเคราะห์และทัศนะวิจารณ์ของชาวโลก” และเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อการเผยแพร่สู่สาธารณชน นับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่งเกิดความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์คือ งานสะสม งานวิจัย และงานเผยแพร่

- ผู้ที่สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชวงศ์ในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คงจะต้องมีโอกาสไปชมนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “**ราชนารี 5 แผ่นดิน**” นิทรรศการดังกล่าวจัดขึ้นเนื่องในวโรกาส 100 ปีวันพระราชสมภพของพระองค์ นิทรรศการจัดแสดงตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม 2547 - 31 มีนาคม 2548 พร้อมรายการอภิปรายและปาฐกถาต่างๆ ที่น่าสนใจ ดังนี้

วันอาทิตย์ที่ 19 ธันวาคม 2547

เวลา 14.45 น. - 16.45 น.

อภิปรายเรื่อง **ราชนารี 5 แผ่นดิน**
วิทยากร **คุณมยุรี กฤตากร ณ อยุธยา**
(นางสนองพระโอษฐ์)
ม.ร.ว. ปรียาภา (สวัสดิวัตน์) เดนท์
นางสาวศิริน โจนส์โรช

ผู้ดำเนินรายการ

วันอาทิตย์ที่ 16 มกราคม 2548

เวลา 13.30 น. - 16.00 น.

อภิปรายเรื่อง **ไต้ร่มไทรสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี**
วิทยากร **นางสาววัง บุญศิริ**
(ข้าหลวงห้องพระบรรทม)
นายทองดี (มหาดเล็กตั้งเครื่อง)
นายบุญพีร์ พันธวัธ

ผู้ดำเนินรายการ

วันอาทิตย์ที่ 30 มกราคม 2548

เวลา 13.30 น. - 15.00 น.

ปาฐกถาเรื่อง **การสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี**
นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

วิทยากร

วันอาทิตย์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548

เวลา 13.30 น. - 16.00 น.

อภิปรายเรื่อง **อาหารในวังสุโขทัยสมัยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ**
ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัตน์
ม.ล. ศิริเฉลิม สวัสดิวัตน์

วิทยากร

วันอาทิตย์ที่ 27 มีนาคม 2548

เวลา 13.30 น. - 15.00 น.

อภิปรายเรื่อง **สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในต่างประเทศ**
วิทยากร **ม.ร.ว. สายสิงห์ ศิริบุตร์**

ผู้ดำเนินรายการ/วิทยากรร่วม **ม.ร.ว.พทุทธิสาณ ชุมพล**

ผู้ที่สนใจสามารถเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และสำรองที่นั่งได้ที่โทรศัพท์ 0-2280-3413-4 หรือ โทรสาร 0-2281-6820

แนะนำ...พิพิธภัณฑ

พิพิธภัณฑการกระจายเสียงและหอจดหมายเหตุ

ประวัติศาสตร์ของเสียงและภาพ : บทบันทึกความเป็นไปของสังคม

ด้วยประวัติอันยาวนานของการกระจายเสียงและการประชาสัมพันธ์ในยุคแรก พิพิธภัณฑการกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งการอนุรักษ์ เครื่องมือเครื่องใช้ด้านการกระจายเสียงและการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาประวัติวิวัฒนาการของเครื่องมือทางการสื่อสารมวลชน และเชื่อมโยงภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนในแต่ละยุคแต่ละสมัย

การจัดตั้งพิพิธภัณฑเป็นนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์มาตั้งแต่เริ่มดำเนินการก่อตั้งเมื่อปี 2476 โดยจัดตั้งแผนกส่งเสริมความรู้มหาชนขึ้น เพื่อทำหน้าที่สนับสนุน เผยแพร่ความรู้ของพลเมืองโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ปาฐกถา ภาพยนตร์ และพิพิธภัณฑ

ในโอกาสตหอจดหมายเหตุ กรมประชาสัมพันธ์จะเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่เข้ามาเติมเต็มมิติการศึกษาประวัติการสื่อสารมวลชน ด้วยข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการกระจายเสียงและการประชาสัมพันธ์ เช่น ประวัติกำเนิดวิทยุ-โทรทัศน์ ประวัติผู้จัดรายการยุคแรก ตลอดจนรายการกระจายเสียงที่มีคุณค่าต่อเนื่องทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจากนี้ ผู้ที่สนใจประวัติของกรมประชาสัมพันธ์ยังสามารถสืบค้นประวัติหน่วยงาน ผลงานดีเด่นที่เกิดจากการทำงานของบุคลากรทั้งภายในและภายนอกองค์กร รวมถึงสิ่งของที่เกี่ยวเนื่อง เช่น หนังสือครบรอบวันสำคัญ ภาพถ่าย สไลด์ โปสเตอร์ บัตรเชิญ ของที่ระลึก สมุดลงนาม เพื่อให้ภาพความเป็นไปที่เกิดขึ้นในหน่วยงานหนึ่งได้บอกเล่าส่วนเสี้ยวของสังคมใหญ่ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

พิพิธภัณฑการกระจายเสียงฯ จะเปิดประตูต้อนรับผู้ชมศกหน้านี้ โดยมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 3 พฤษภาคม 2548 ซึ่งเป็นวันที่กรมประชาสัมพันธ์ครบรอบ 72 ปี ส่วนหอจดหมายเหตุ กรมประชาสัมพันธ์ จะให้บริการกับสาธารณชนในระยะต่อไป

ข้อมูลจาก เอกสารประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑการกระจายเสียง และการสัมภาษณ์คุณกรรณิกา ชิวักดิ์

สถานที่ตั้ง พิพิธภัณฑการกระจายเสียงและหอจดหมายเหตุ กรมประชาสัมพันธ์ ซอยอารีย์สัมพันธ์ ถนนพระราม 6 เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0-2618-2323 ต่อ 2212 หรือ 2214
โทรสาร 0-2618-2323 ต่อ 2213

ศูนย์อนุรักษ์มรดกท้องถิ่นกะทู้

เมื่ออุตสาหกรรมผ่านพ้นไป

หนังสือทอดกฐินหลวงฉบับหนึ่งพิมพ์เมื่อปี 2510 กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสจังหวัดระนอง และทรงเห็นเหมืองร้าง พระองค์ตรัสว่าประชาชนจะทำอะไรต่อไป เมื่ออาชีพการทำเหมืองเริ่มหมดไป จากนั้นพระองค์เสด็จ ลงเรือจากระนองมาที่ภูเก็ต พอมาถึงภูเก็ต พระองค์ท่านทอดพระเนตรการทำเหมืองบริเวณบางเหนียว และได้ตรัสขึ้นมาอีกครั้งว่า เมื่อแร่หมดไปแล้วประชาชนจะทำอะไรกัน จากการอ่านหนังสือในครั้งนั้น คุณไชยยุทธ ปิ่นประดับเริ่มเก็บสะสมแร่และเครื่องมือการทำแร่ ตั้งแต่ปี 2521 เป็นต้นมา ทั้งจากคนที่รู้จัก เพื่อนที่กรมทรัพยากรธรณี และที่บริษัทไทยซาร์โก้ โดยนำสิ่งของต่างๆ มาเก็บไว้ในอาคารหลังหนึ่งของโรงเรียนบ้านกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งห่างจากตัวเมือง 7 กิโลเมตร จนจัดตั้งเป็นห้องพิพิธภัณฑ์แร่ตั้งแต่ปี 2523 ด้วยความร่วมมือของคณะกรรมการชุมชนบ้านกะทู้

จากนั้น พ.ศ. 2537 คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนได้ทบทวนและปรับปรุงห้องพิพิธภัณฑ์ พร้อมกับการขยายเครือข่ายให้กว้างขวางขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากอำเภอกะทู้ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานประถมศึกษา

อำเภอ สุขาภิบาลกะทู้ และผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่าน และกลายเป็นศูนย์อนุรักษ์มรดกท้องถิ่นกะทู้ในปี 2540

ศูนย์อนุรักษ์ฯ ได้รับความร่วมและจัดแสดงแร่ชนิดต่างๆ เครื่องมือ เสื้อผ้า หุ่นจำลองของคนเหมือง แบบจำลองเหมืองหาบ เหมืองแล่น เหมืองรู และเหมืองสูบ ภาพเรือขุด การล้างแร่ และข้อมูลน้ำมันดิบ เรื่องราวเหล่านี้สะท้อนความจริงที่ว่ามนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ แต่เมื่อถึงเวลาหนึ่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ทิ้งประวัติให้เราค้นหา มิใช่เพียงแต่การบอกเล่าถึงการทำเหมืองแร่และทรัพยากรแร่เท่านั้น วัฒนธรรมและสังคมของคนในเหมือง เป็นสิ่งที่เคยคงอยู่เคียงคู่กับแหล่งอุตสาหกรรม ศูนย์อนุรักษ์มรดกท้องถิ่นกะทู้ยังจัดแสดงถ้วยชาม ข้าวของเครื่องใช้ของคนงานแร่ที่ขุดพบบริเวณอำเภอกะทู้

ในขณะนี้ ศูนย์ฯ อยู่ในระหว่างการปรับปรุงการจัดการวัตถุและการจัดแสดง โดยการดำเนินงานดังกล่าวอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Seameo Regional Centre for Archaeology and Fine Arts – SEAMEO SPAFA) องค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต ส่วนการปกครองและบริหารจังหวัดภูเก็ต ศูนย์อนุรักษ์มรดกท้องถิ่นกะทู้จะเปิดประตูต้อนรับผู้คนที่มาเยี่ยมชม เพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และสร้างชีวิตให้กับวัฒนธรรมเหมือง เมื่ออุตสาหกรรมผ่านพ้นไป (!)

ข้อมูลจาก

คุณไชยยุทธ ปิ่นประดับ เอกสารประชาสัมพันธ์ศูนย์อนุรักษ์มรดกท้องถิ่นกะทู้ และ <http://www.phuketbulletin.net/sept04/kathu.php>

สถานที่ตั้ง

โรงเรียนบ้านกะทู้ ถนนวิจิตรสงคราม หมู่ 2 ตำบลกะทู้ อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต โทรศัพท์/โทรสาร 0-7632-1246

เรียนรู้เรื่องมอญ ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

เอกรินทร์ พึ่งประชา
ศูนย์มอญศึกษา-ภาควิชามานุษยวิทยา
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ณ วันหนึ่ง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่ตั้งอยู่ริมหน้าแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ผ่านร้อนผ่านหนาวมากกว่าทศวรรษ บางช่วงเวลาบรรยากาศของพิพิธภัณฑ์ ก็เต็มไปด้วยสีสันแลดูมีชีวิตชีวา แต่บางช่วงขณะ กลับดูห่อเหี่ยวเหงา ระคนทรุดโทรม รวากับคนกำลังจะสิ้นใจ

คำถามจึงตามมาว่า ความไม่แน่นอนในภาวะการณ์เช่นนี้ก่อตัวขึ้นด้วยเหตุ และปัจจัยใด ประเด็นปัญหาดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่ท้าทายให้ผู้รู้ทางวิชาการ ได้นำมาเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างของการศึกษาท้องถิ่นและงานพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้แห่งชาติอย่างยิ่ง

ศูนย์มอญศึกษา : ที่มาของโครงการ

ระหว่างรอการไขปริศนา สิ่งหนึ่งที่พอจะช่วยต่อลมหายใจเฮือกสุดท้ายของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงก็คือ โครงการจัดตั้งศูนย์มอญศึกษา

กล่าวคือ หากย้อนความทำความเข้าใจไปที่ที่มาของการจัดตั้งโครงการดังกล่าวจะพบว่า ประเด็นปัญหาสำคัญเกิดขึ้นหลังจากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการสร้างและเปิดพิพิธภัณฑ์เมื่อปี 2536 มีชาวบ้านเห็นคุณค่าและความสำคัญ จึงนำโบราณวัตถุทั้งทางโบราณคดี และชาติพันธุ์ที่อยู่ในความครอบครองของตนและครอบครัวมาอุทิศให้กับทางวัด เพื่อเก็บไว้จัดแสดงเพิ่มขึ้นจำนวนมากมาย โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นแม่แรงหลักในการจัดการทางวิชาการ

อย่างไรก็ตาม แม้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจะให้บริการความรู้เรื่องมอญ ทั้งแก่ชุมชนบ้านม่วงและชุมชนโดยรอบในละแวกใกล้เคียงทั่วลุ่มน้ำแม่กลอง ตลอดจนนักท่องเที่ยวทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก แต่กลับขาดการทำนุบำรุงอย่างใกล้ชิดเท่าที่ควร เพราะมหาวิทยาลัยศิลปากรมีภารกิจอื่น จนอาคารพิพิธภัณฑ์ชำรุดทรุดโทรมเกินกว่าจะบริการความรู้ได้

ดังนั้น ทางวัดม่วงจึงเรียไร่เงินจากราษฎรได้มาจำนวนหนึ่ง พร้อมกับสร้างอาคารหลังเล็ก ๆ ติดกับอาคารเก่า เพื่อปรับปรุงการจัดแสดงให้เป็นแหล่งความรู้เรื่องมอญสืบไป แต่ยังคงขาดทุนทรัพย์ในการจัดแสดงและการพัฒนา งานตกแต่งพื้นที่โดยรอบให้เป็นลานกิจกรรมวัฒนธรรมมอญทางวัดม่วง และตัวแทนชาวบ้านม่วงจึงขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ และสำนักศิลปวัฒนธรรม(ของบริษัทมติชน) ซึ่งทั้งสองหน่วยงานเมื่อรับทราบ ปัญหา ก็ยินดีที่จะให้คำปรึกษาและร่วมดำเนินการในการปรับปรุงสถานที่ เรื่องราว และเนื้อหาให้เป็นรูปธรรมเหมาะสมกับกำลังคนและเงินทุนที่สามารถจัดการได้

เบื้องต้น คณะกรรมการศูนย์มอญศึกษาได้ปรึกษาหารือและศึกษาข้อมูล มีความเห็นว่า ควรขยายความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ ขึ้นเป็น “ศูนย์มอญศึกษา” เพราะนอกจากวัดม่วงจะมีสิ่งของทางวัฒนธรรมจัดแสดงแล้ว หากแต่พื้นที่ดังกล่าว ยังจะมีความหมายในแง่แหล่งให้ความรู้เรื่องสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แวดล้อม ไปด้วยการดำรงอยู่ท่ามกลางการตั้งถิ่นฐานของคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง รวมไปถึงยังเป็นแหล่งรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับมอญศึกษา อาทิ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือต่างๆ ไป เป็นต้น

คณะกรรมการฯ จึงมีข้อสรุปเห็นชอบในการจัดตั้ง “ศูนย์มอญศึกษา” ณ บริเวณชั้นล่างอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงหลังใหม่ ควบคุมไปกับการปรับปรุง และจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ฯ

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ฉบับ “ประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรม” เพื่อเชื่อมโยง “มอญศึกษา”

การปรับปรุงนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงครั้งนี้ รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม แห่งมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ เป็นผู้ควบคุมบทเนื้อหาการจัดแสดง ขณะที่ อาจารย์ชาติตรี ประกิตนันทการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้ดูแลการออกแบบ โดยมี “บารามี่ซี” เป็นผู้ออกแบบงานกราฟฟิก และที่ขาดไม่ได้คือทีมงานช่างวาดเขียนของ อาจารย์ประเวศ เจตสมจิตร์ ที่ถ่ายทอดบทจัดแสดงบางเรื่อง อาทิ ภาพ “มะกะโท” “พุทธานาย” และ “ผู้นำทางวัฒนธรรมมอญ” ให้เป็นภาพเขียน

อันประณีตวิจิตรและบรรจง

ดังนั้น เนื้อหาหลักที่ปรับปรุงพอสรูปสัปปได้คือ อาคารชั้นบนเป็นเรื่องราวความเป็นมาของชนชาติมอญและอารยธรรมมอญที่มีมิติและความกว้างทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมให้มากกว่าเรื่องของการศึกษาท้องถิ่น ขณะที่ชั้นล่างของอาคารจัดเป็นห้องประชุมสัมมนาและห้องสมุด เพื่อรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมอญ นอกจากนี้ ยังมีการวางแผนในอนาคตที่จะปฏิรูปพื้นที่ชนโดยรอบพิพิธภัณฑ์ และจัดเตรียมสร้างลานกิจกรรมกลางแจ้ง เพื่อนำเสนอกิจกรรมเคลื่อนไหวต่างๆ เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า แนวคิดของนิทรรศการภายในและแผนการปรับปรุงโครงการต่างๆ ก็คือต้องการที่จะเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้าน “มอญศึกษา” ในทุกมิตินั่นเอง

“สืบสานประเพณีกินอยู่อย่างมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง” หนึ่งในกิจกรรมเคลื่อนไหวของคนท้องถิ่น

ดังนั้น จึงไม่อาจปฏิเสธว่า สาระสำคัญของนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์จะไม่ได้อยู่ที่รูปแบบในการนำเสนอเท่านั้น หากแต่ประเด็นหลักคือ ต้องใช้เรื่องราวที่ถ่ายทอดในห้องจัดแสดงเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมด้าน “มอญศึกษา” อีกทั้งยังต้องเพิ่มกิจกรรมบางอย่างให้เกิดความเคลื่อนไหวจากทั้งภายในและภายนอกขึ้น นั่นก็คือกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่จะเป็ประโยชน์แก่คนทั่วไปในปัจจุบัน

ประเด็นดังกล่าว ได้รับการพิสูจน์แล้วจากงาน “สืบสานประเพณีกินอยู่อย่างมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง” ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม ศูนย์มอญศึกษา และภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งจัดขึ้น ณ วัดม่วง ในช่วงวันลอยกระทงในปีที่ผ่านมา ด้วยการนำเสนอกิจกรรม การละเล่น และประเพณีในรอบปีของกลุ่มคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง ทำให้เกิดกิจกรรมเคลื่อนไหว ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลองมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ได้ชื่นชมและศึกษาผ่านจากงานนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

การจัดงานดังกล่าวทำให้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งศูนย์กลางด้าน “มอญศึกษา” ที่คนจากภายนอกได้เข้ามาชมและศึกษาสิ่งของและเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ฯ ทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นมอญ และยังมีโอกาสศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนมอญลุ่มน้ำแม่กลองตามหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านม่วง บ้านคุ้งพยอม และบ้านนครชุมน์ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าเยี่ยมชมหมู่บ้านในช่วงงานบุญและประเพณีต่างๆ ในรอบปี

อนาคตของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และศูนย์มอญศึกษา

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงและศูนย์มอญศึกษา ไม่เพียงแต่เป็นโลกการศึกษาในห้องเรียนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของกลุ่มคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง หากยังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ด้าน “มอญศึกษา” ในมิติที่กว้างและลึกยิ่งขึ้นจะเป็นประโยชน์ทั้งกับคนท้องถิ่น และผู้ที่มีความสนใจด้านมอญศึกษาทั่วไป ทั้งในและต่างประเทศได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และค้นคว้าจากพิพิธภัณฑ์และชุมชนมอญต่างๆ ในลุ่มน้ำแม่กลองได้อย่างมีชีวิตและสีสัน

เมื่อหลักการการจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงได้รับการพิสูจน์แล้วว่า มี “คุณค่าในชีวิตจริง” มิใช่ “อุดมคติ” ดังเห็นได้จากการจัดงาน “สืบสานประเพณีกินอยู่อย่างมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง” เพราะหลายฝ่ายได้หันมาร่วมมือ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรต่างๆ จากส่วนกลาง เช่น หน่วยงานเอกชน และส่วนราชการต่างๆ และส่วนท้องถิ่น อาทิ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับจังหวัดราชบุรีและอำเภอบ้านโป่ง รวมไปถึงองค์กรบริหารส่วนตำบล ต่างรับปากเป็นสัญญาใจที่จะช่วยสานงานและพัฒนาการท่องเที่ยวศึกษาแห่งนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามที่ตั้งไว้ จนทำให้คนมอญลุ่มน้ำแม่กลองหัวใจเริ่มพองโตเกิดความภูมิใจต่อมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มตน และพร้อมที่ก้าวร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมดังกล่าว

เมื่อเป็นเช่นนั้น คงไม่ต้องค้นหาคำตอบว่า อนาคตของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงและศูนย์มอญศึกษาจะเป็นเช่นไร และจะก้าวเดินไปอย่างไร ยกเว้นแต่สัญญา “ใจ” ดังกล่าวจะเป็นสัญญา “ลม”

รายละเอียดส่วนหนึ่งของภาพชื่อ “พ่อค้าชาวอินเดียและพระเกศราตุ”
ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วง

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑฯ

งานกราฟฟิคแสดงเส้นทางกรอพยพของกลุ่มคนมอญ
เข้าสู่สยามประเทศ ในช่วงเวลาต่างๆ คือส่วนหนึ่งของ
การปรับปรุงพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านเช่นกัน

วิถีชีวิตของคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลองที่อิงอยู่กับ
พุทธศาสนา จนถึงเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของ
กลุ่มคนมอญ อย่างภาพที่เห็นคือ คนมอญ
บ้านม่วง นิยมเดินทางมาทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์
ที่วัดม่วงในทุกๆ วันพระ

ข้อมูลเฉพาะ

- พิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วง ตั้งอยู่ที่วัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ติดต่อพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วง โทร. 0-6004-0786 หรือ ที่คุณสอางค์ พรหมอินทร์ โทร. 0-9885-8817
- เปิดบริการเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 8.30-16.30 น. หากสนใจเข้าชมในวันจันทร์-ศุกร์ โปรดติดต่อเจ้าหน้าที่ล่วงหน้าเพื่ออำนวยความสะดวก ตามที่อยู่และเบอร์โทรด้านบน โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น
- หากเดินทางเป็นหมู่คณะ โปรดทำจดหมายหรือโทรศัพท์แจ้งล่วงหน้า
- ทางพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วงใคร่เชิญชวนผู้เข้าชมที่เดินทางเป็นหมู่คณะตั้งแต่ 10 ท่านขึ้นไป ได้ลองลิ้มชิมรสสำหรับคาวหวานพื้นบ้านแบบมอญ อาทิ แกงบอน น้ำปลาย้า แกงมะตาด หรือ ปลากริมเผือก ในราคาเป็นกันเอง ติดต่อล่วงหน้าที่คุณสอางค์ พรหมอินทร์
- ทางพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วงอนุญาตให้ท่านถ่ายรูปตามอัธยาศัย

เกร็ดความรู้... พิพิธภัณฑ์

หลักการเบื้องต้นในการดูแลรักษาโลหะวัตถุ

กรกฏ บุญลพ
นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

วัตถุพิพิธภัณฑ์ (Museum Objects) ประกอบด้วยสิ่งของที่มาจากวัตถุดิบหลายประเภท วัตถุเหล่านั้นสามารถเกิดการเสื่อมสภาพด้วยสาเหตุและกระบวนการต่างๆ ทั้งการเสื่อมสภาพจากสาเหตุภายในตัววัตถุจากการทำปฏิกิริยาของสารเคมีที่เป็นองค์ประกอบของวัตถุ และการเสื่อมสภาพจากสาเหตุภายนอก เช่น ความเสียหายจากการกระทำของมนุษย์ อุณหภูมิ แสง ความชื้น ลม ฝุ่น ละออง และสัตว์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเสื่อมสภาพอาจเกิดจากสาเหตุและกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง หรืออาจจะเกิดจากหลายสาเหตุและกระบวนการรวมกัน

โลหะเป็นวัสดุชนิดหนึ่งที่เป็นวัตถุดิบเพื่อผลิตสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ทองคำ เงิน ตะกั่วและซิน เหล็กและโลหะผสมของเหล็ก ทองแดงและโลหะผสมของทองแดง เราจึงสามารถพบโลหะวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่ง ทั้งในพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการและในคลังจัดเก็บวัตถุพิพิธภัณฑ์

โลหะวัตถุแต่ละชนิดล้วนมีแร่โลหะซึ่งเป็นองค์ประกอบภายใน ทั้งนี้คุณสมบัติของแร่ย่อมเสื่อมสภาพได้ทั้งจากสาเหตุภายในและจากสาเหตุภายนอก โดยเฉพาะความเสี่ยงจากการแตกหักและสนิมโลหะกัดกร่อน ดังนั้น โลหะวัตถุจึงควรได้รับการดูแลรักษาอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดความเสียหายและการเสื่อมสภาพน้อยที่สุด ในที่นี้ ขอแนะนำหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีการดูแลโลหะวัตถุแต่ละชนิด โดยสังเขปดังนี้

การทำความสะอาด

โดยทั่วไปในกรณีที่วัตถุมีความสกปรกไม่มาก เราสามารถทำความสะอาดโดยใช้วัสดุที่อ่อนนุ่ม เช่น แปรงขนอ่อนแปรงฝุ่นด้วยความระมัดระวัง แต่หากวัตถุมีคราบสกปรกมาก เราจะใช้สาลีเนื้อละเอียดพันปลายไม้ซูปน้ำกลั่นผสมด้วยสารซักฟอกที่ปราศจากประจุ (ไอออน) (non-ionic detergent) เช็ดผิววัตถุให้ทั่ว

แล้วเช็ดซ้ำด้วยน้ำกลั่นอีกหลายๆ ครั้ง หากปรากฏคราบสกปรกจากไขมัน เราอาจใช้สาลีพันปลายไม้ซูปเอทิลแอลกอฮอล์ (ethyl alcohol) หรืออะซิโตน (acetone) เช็ดคราบไขมันเพียงเบาๆ

อย่างไรก็ดี กรณีโลหะวัตถุที่มีคราบหินปูนหรือดินเคลือบหนาแน่น เป็นคราบแข็ง สามารถทำความสะอาดได้โดยการใช้กรดเจือจางหยดลงบนคราบดังกล่าวแล้วทิ้งไว้สักครู่ เพื่อให้คราบหินปูนหรือดินอ่อนตัว หลังจากนั้น จึงใช้ไม้ปลายแหลมขนาดเล็ก เช่น ไม้เสียบลูกชิ้น แคะเบาๆ เพื่อให้คราบหินปูนหรือดินหลุด จากนั้นใช้แปรงขนอ่อนแปรงเศษดินหรือหินปูนออกจากวัตถุ โดยทำความสะอาดไปเป็นจุดๆ จนทั่วทั้งชิ้น ทั้งนี้ จะต้องไม่นำโลหะวัตถุแช่หรือจุ่มลงไปใต้น้ำโดยเด็ดขาด แม้ว่าวัตถุจะมีคราบหินปูนหรือดินเคลือบหนาแน่นมากเพียงใดก็ตาม เนื่องจากความชื้นจากน้ำจะเป็นตัวเร่งให้เกิดสนิมกัดกร่อนและส่งผลให้โลหะวัตถุผุพังเร็วยิ่งขึ้น

การขัดผิววัตถุเพื่อความเงางาม

หากเนื้อวัตถุมีความหนาและแข็งแรงเพียงพอ เราอาจขัดผิววัตถุด้วยผ้าสะอาดเนื้อนุ่มหรือสาลีแห้งนุ่มๆ เพื่อให้เกิดความเงางามได้ ทั้งนี้ไม่ควรขัดผิวทองคำที่บอบบาง เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นตะกั่วหรือชิน อย่างไรก็ตาม สนิมของโลหะบางชนิดเป็นสนิมที่มีคุณสมบัติในการเคลือบผิวโลหะ เช่น สนิมของเงิน สนิมของทองแดง ซึ่งสามารถล้างได้คือ สนิมที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมักจะเป็นคราบติดกับเนื้อวัตถุ ส่วนสนิมที่จัดเป็นสนิมกัดกร่อนนั้นจะมีลักษณะบวมหรือโป่งพองนูนขึ้น ดังนั้น การหยิบจับหรือเคลื่อนย้ายวัตถุควรกระทำด้วยความระมัดระวัง ถ้าเป็นโบราณวัตถุควรสวมถุงมือหรือใช้อุปกรณ์ช่วยในการหยิบจับเพื่อป้องกันเหงื่อหรือไขมันจากผิวหนังที่จะส่งผลให้โลหะเสื่อมสภาพจากการเกิดสนิมกัดกร่อน โดยเฉพาะในกรณีทองแดงและโลหะผสมของทองแดง

ลักษณะของสนิมที่ช่วยรักษาพื้นผิวของโลหะวัตถุ
ตัวอย่างเครื่องมือสำริดจากแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน
จังหวัดสกลนคร

นอกจากนั้น ในภาพรวมแล้วการจัดเก็บโลหะวัตถุไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่จัดแสดงหรืออยู่ภายในคลัง ควรรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบวัตถุให้แห้งที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะโลหะที่เป็นโบราณวัตถุควรได้รับการจัดเก็บในสภาพที่สามารถควบคุมความชื้นได้ ทั้งนี้ หากมีงบประมาณเพียงพอควรติดตั้งเครื่องมือตรวจวัดความชื้นในบรรยากาศ เพื่อติดตามและรักษาระดับความชื้นในพื้นที่จัดเก็บวัตถุให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม คือความชื้นสัมพัทธ์ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตาม กรณีของประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในเขตที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นใกล้เส้นศูนย์สูตรนั้น นับว่าเป็นเรื่องยากที่จะควบคุมระดับความชื้นในสภาวะเปิดโล่งให้อยู่ในระดับต่ำได้ แต่มีผลการทดลองยืนยันว่าการจัดเก็บโลหะวัตถุที่บรรยากาศแบบเปิดโล่ง ซึ่งมีความชื้นสัมพัทธ์ประมาณ 55 เปอร์เซ็นต์ก็สามารถจัดเก็บหรือจัดแสดงโลหะวัตถุได้โดยไม่เกิดสนิม

เมียมองพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Ecomuseum) ในต่างแดน

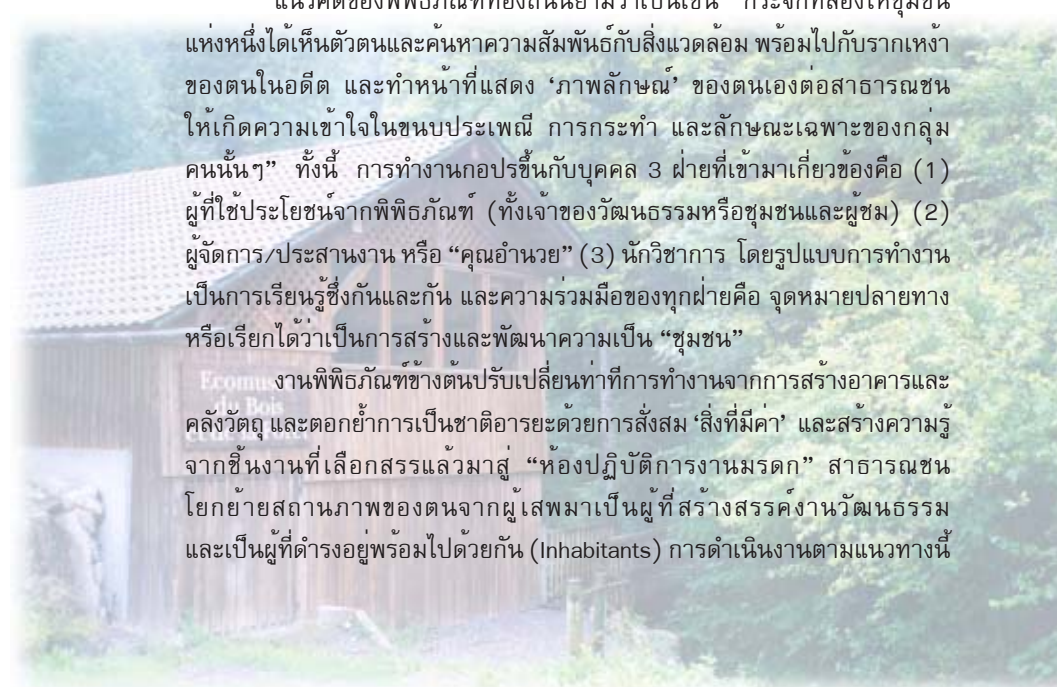
ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

หลายคนเมื่อได้ยินเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์แล้วคงต้องร้องออกมาว่าเป็นสถานที่สุดท้ายที่จะเดินก้าวย่างเข้าไป เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นกรุสมบัติที่เก็บกักอดีต เรื่องล้าสมัย และไม่เห็นมีความเกี่ยวข้องกับปัจจุบันแต่อย่างใด คนทำงานในพิพิธภัณฑ์ตระหนักถึงสถานการณ์ที่กล่าวมานี้เช่นกัน ฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งที่มีความพยายามในการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของผู้คนต่อพิพิธภัณฑ์และเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา สิ่งของเชื่อมโยงกับผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม กลุ่มสังคมที่สร้างและผลิตข้าวของเครื่องใช้เชื่อมโยงกับที่ทางหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบริเวณอยู่อาศัย เหล่านี้สร้างความหมายให้กับวัตถุสิ่งของที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ในพิพิธภัณฑ์และสังคมแวดล้อม องค์กรวัฒนธรรมนี้ได้รับการขนานนามว่า Ecomuseum หรือ “พิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ” แต่ในที่นี้ขอเรียกว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ตามการรับรู้ของคนทั่วไป

แนวคิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนิยามว่าเป็นเช่น “กระจกที่ส่องให้ชุมชนแห่งหนึ่งได้เห็นตัวตนและค้นหาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พร้อมไปกับรากเหง้าของตนในอดีต และทำหน้าที่แสดง ‘ภาพลักษณ์’ ของตนเองต่อสาธารณชนให้เกิดความเข้าใจในชนบประเพณี การกระทำ และลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนนั้นๆ” ทั้งนี้ การทำงานกอรปรขึ้นกับบุคคล 3 ฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือ (1) ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ (ทั้งเจ้าของวัฒนธรรมหรือชุมชนและผู้ชม) (2) ผู้จัดการ/ประสานงาน หรือ “คุณอำนวย” (3) นักวิชาการ โดยรูปแบบการทำงานเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และความร่วมมือของทุกฝ่ายคือ จุดหมายปลายทางหรือเรียกได้ว่าเป็นการสร้างและพัฒนาความเป็น “ชุมชน”

งานพิพิธภัณฑ์ข้างต้นปรับเปลี่ยนทำให้การทำงานจากการสร้างอาคารและคลังวัตถุ และต่อยอดการเป็นชาติอารยะด้วยการสั่งสม ‘สิ่งที่มีค่า’ และสร้างความรู้จากชิ้นงานที่เลือกสรรแล้วมาสู่ “ห้องปฏิบัติการงานมรดก” สาธารณชนโยกย้ายสถานภาพของตนจากผู้เสพมาเป็นผู้ที่สร้างสรรค์งานวัฒนธรรมและเป็นผู้ที่ดำรงอยู่พร้อมไปด้วยกัน (Inhabitants) การดำเนินงานตามแนวทางนี้

ได้รับการขนานนามต่างๆ กันไป ได้แก่ พิพิธภัณฑ์วิทยาเชิงรุก (Active Museology) พิพิธภัณฑ์วิทยาของมวลชน (Popular Museology) พิพิธภัณฑ์วิทยาเชิงประสบการณ์ (Experimental Museology) และพิพิธภัณฑ์เชิงมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณา (Anthropological/Ethnographic Museology)

จุดกำเนิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเชื่อมโยงโดยตรงกับแนวคิดประชาธิปไตย นั่นหมายถึง การหันมาให้ความสำคัญกับความแตกต่างและหลากหลายของผู้คนในภูมิภาคต่างๆ เริ่มจากการจัดแสดงงานภาพถ่ายชาว-ดำวิถีชีวิตในชนบทในช่วงปลายทศวรรษที่ 1880 ในห้อง Salle de France ของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วรรณาทรอกาเดโร (Trocadero's Museum of Ethnography ซึ่งต่อมาคือพิพิธภัณฑ์มนุษย์หรือ Musée de l'Homme) และความเคลื่อนไหวตามภูมิภาคด้วยการเปิดตัวของพิพิธภัณฑ์มณฑลโปรวองซ์เมืองอาร์ลส์ (Museum of Provençal in Arles) และพิพิธภัณฑ์บาสก์เมืองบายอน (Basque Museum of Bayonne) ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1920 ทั้งนี้ เป็นการท้าทายความคิดต่อการใช้วัฒนธรรมเพื่อสร้างเครือข่ายเล็กในกลุ่มสังคมท้องถิ่น เผยแพร่งานสะสมของวัฒนธรรมกลุ่มย่อย และดึงเอาผู้คนให้กลับสู่ “แผ่นดินแม่” โครงการดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่างสหภาพชาวนาไร่แห่งชาติ (National Peasant Corporation) และกระทรวงศึกษาธิการ เรียกได้ว่าเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมและความสำคัญให้กับภูมิภาคท้องถิ่น

ในช่วงทศวรรษที่ 1930 ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติศิลปะและประเพณีมวลชน (National Museum of Popular Arts and Traditions) สร้างขึ้นโดยแนวคิดของ จอร์จ-อองรี ริวแยร์ (Gorges-Henri Rivière) และ เอ. วารายัก (A. Varagnac) พิพิธภัณฑ์ “บันทีก” และจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมก่อนอุตสาหกรรมในบริบททางสังคมเดิมของวัตถุเหล่านั้น ในที่สุดพิพิธภัณฑ์นอกกำแพงก็เป็นที่จริงในการจัดแสดงเรื่องราวชนบทในงานนิทรรศการนานาชาติเมืองปารีส ในปี 1937 และกลายเป็นต้นแบบของการสร้างอุทยานพิพิธภัณฑ์ (Park Museum) ของประเทศสวีเดน (Swedish Skansen) โดยสร้างและจัดแสดงอาคารและวิถีทัศน์แบบชนบท

นิยามของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือ Ecomuseum เกิดขึ้นในงานประชุมสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศในปี 1971 และเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนหรือท้องถิ่นรักษามรดกของตน แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับจากกระทรวง

สิ่งแวดล้อมของฝรั่งเศสเป็นอย่างดี พร้อมไปกับความเปลี่ยนแปลงในการบริหารราชการแผ่นดินที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น Ecomuseum จึงเป็นนโยบายสนับสนุนการศึกษาและการสร้างความเข้าใจในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ “รักษัวัฒนธรรมชาติ ปกป้องและเผยแพร่ชนบประเพณี (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเกษตรกรรม)”

ความคิดของการอนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้ความรับผิดชอบของสังคมมีได้จำกัดเฉพาะสังคมเกษตรกรรม ชาวนาไร่เท่านั้น สังคมที่เกิดมาจากวัฒนธรรมอุตสาหกรรมย่อมเป็นพื้นที่ของการเก็บกักความเป็นตัวตนทางสังคมไว้เช่นกัน ตัวอย่างของการจัดตั้งชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ได้แก่ เลอครอซท์-มงท์โซ-เลส-มีนส์ (Le Creusot-Montceau-Les-Mines) โครงการดังกล่าวดำเนินการด้วยแนวคิด 4 ประการสำคัญคือ

- (1) ความทรงจำ (สำรวจทรัพยากร ทางธรรมชาติและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่)
- (2) ความเข้าใจ (สร้างความตระหนักในสิ่งแวดล้อมด้วยข้อมูลจากการวิจัยและการเผยแพร่)
- (3) ความร่วมมือ (ดำเนินการภายใต้ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านและนักวิชาการ ซึ่งผลลัพธ์ของการดำเนินการคือ พิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ สื่อสิ่งพิมพ์ และฐานข้อมูล)
- (4) ความคิดริเริ่ม (สร้างสรรค์งานศิลปะสอดลัมผัสกับอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในพื้นที่)

สารัตถะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคือ การให้คุณค่ากับชุมชนที่หลากหลาย ชนชั้นแรงงาน “ความทรงจำร่วม” เป็นหัวใจของการบ่งบอกอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดพิพิธภัณฑ์จึงเชื่อมต่อการสร้างประชาสังคม (Civil Society) และกลายเป็นสถานที่แสดงความเป็นสาธารณะในวิถีทางประชาธิปไตย ยังเป็นเสมือนการต่อต้านแนวคิดของการสร้างมรดกแห่งชาติที่มองข้ามลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและให้ความสำคัญต่อองค์รวมทางวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดำรงอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ การสร้างความตระหนักต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่และพัฒนาองค์ความรู้ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ขณะเดียวกัน การคำนึงถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ เช่น ผลพวงของการท่องเที่ยวในพื้นที่ย่อมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาด้วย

เช่นกัน แจ็ค ลอง (Jack Lang) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมฝรั่งเศส กล่าวไว้ในปี 1990 ว่า “การกลับไปทำความเข้าใจกับอดีตไม่ใช่การโยกหา แต่เป็นการปลูกให้เรารื้อฟื้นต่อสถานการณ์ปัจจุบัน”

การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขยายตัวมากยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1980 เนื่องจากผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี วิกฤตการณ์อุตสาหกรรมเหมืองแร่ การผลิตน้ำตาล สิ่งทอ และอื่นๆ ส่งผลให้เกิดสภาวะคนว่างงานและการโยกย้ายถิ่นฐาน นำไปสู่สภาพตัวตันที่สิ้นคลอนของ ‘เหยื่อ’ จากสถานการณ์เศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ประสบกับความล่มสลายของอุตสาหกรรม อาทิ โรอานน์ (Roanne) กับวิกฤตอุตสาหกรรมสิ่งทอ และ ชาเซลล์-ซูร์-ลียง (Chazelles-sur-Lyon) เผชิญหน้ากับการล่มสลายของอุตสาหกรรมการผลิตหวมก

Ecomuseum ดึงให้สาธารณชนมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคม มีใช้การไล่ล่าวัตถุและสร้างตำนาน หากแต่เป็นการสืบค้น และตีความของสังคมวัฒนธรรม ผู้คนจากภายนอกที่เข้าไปชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ย่อมตระหนักถึงความเป็นอื่นจากวัฒนธรรมที่จัดแสดง ขณะเดียวกัน ย่อมนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับตนเองจากข่าวของในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกัน หรือเหมือนกับสิ่งที่ตนใช้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ทั้งตัวตนและความเป็นอื่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นการนำเอาอดีตมารับใช้วันนี้และกำหนดอนาคตไปพร้อมกัน

หมายเหตุ – เก็บความและเรียบเรียงจาก Dominique Poulot, “Identity as Self-Discovery: the Ecomuseum in France”, **Museum Culture: Histories, Discourses, and Spectacles**. Daniel J. Sherman (ed.) (Minneapolis: the University of Minneapolis Press, 2000) pp. 66 – 84.

การสืบทอดวัฒนธรรมผ่านกระบวนการศึกษาหลักสูตรท้องถิ่น กรณีหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง

ยุภาพร ธัญวิวัฒน์กุล
เจ้าหน้าที่วิจัยภาคสนาม

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ตลอดช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา กระแสการปฏิรูปสังคมตามแผนนโยบายพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าเทียบทันสังคมโลก ผ่านระบบเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยม ส่งผลให้สังคม ชุมชน สภาพแวดล้อม และการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รูปแบบการประกอบอาชีพถูกปรับเปลี่ยนอย่างก้าวกระโดดหรือละทิ้งวิถีดั้งเดิม ประชากรกว่าร้อยละ 50 ในตำบลส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพจากชาวนามาทำงานอาชีพรับจ้างอย่างเต็มตัว ผืนนาที่เคยปลูกข้าวของตำบลถูกแปรสภาพเป็นพื้นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง หรือที่ดินทิ้งร้างไว้เปล่าประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมีการจัดสรรพื้นที่ดินใหม่ในตำบลเพื่อสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรต่างจังหวัดที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีที่ขาดการสืบต่อด้วยความไม่คำนึงถึง ล้าสมัย เช่น การเล่นลูก ละครชาตรี การเข้าผี เป็นต้น แม้แต่ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ของชุมชนบ้านดอนก็มีการหยุดชะงักไปนานกว่า 30 ปี

หนังใหญ่ของวัดบ้านดอนได้กลับมาอื้อฟื้นอีกครั้ง ด้วยความตระหนักถึงคุณค่าของหนังใหญ่ของคนในท้องถิ่น คณะกรรมการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดบ้านดอน จึงได้ริเริ่มให้มีการก่อสร้างอาคารเก็บรักษาหนังใหญ่ ตั้งอยู่ในบริเวณของวัดบ้านดอนใน พ.ศ.2534 เพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์หนังใหญ่และพัฒนาจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นในเวลาต่อมา นับแต่จุดเริ่มต้นของความพยายามสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น จิตวิญญาณของวัฒนธรรมหนังใหญ่มิได้จางหายไปเพียงลวดลายที่ตามบมนผืนหนัง แต่ปรากฏชัดที่ลีลาการขีดหนัง คำพากย์เจรจา และเสียงดนตรี เป่าพาทย์ประกอบการแสดง

ในระยะต่อมาคณะกรรมการอนุรักษ์ฯ จึงดำเนินการจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยการจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นจำนวน 77 ตัว เพื่อใช้แสดงแทนหนังชุดเก่า และฝึกหัดนักแสดงหนังหุ่นยาวขึ้นครั้งแรกในระหว่าง พ.ศ. 2538-2539 เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ของชุมชน จากความพยายามในครั้งนั้น กิจกรรมสามารถกระตุ้นให้เยาวชนเกิดการยอมรับ ชาวบ้านมีความรู้สึกภาคภูมิใจ และตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมการแสดงหนังใหญ่ และหันมาให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ดี ตั้งแต่อดีตนั้น ขนบของการถ่ายทอดความรู้เรื่องหนังใหญ่มักปฏิบัติกันในสังคมผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งความเกรงกลัวในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของหนังใหญ่ว่า “เป็นมหรสพโบราณ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ครูแรงผู้ใดสมควรเข้าไปเล่นหรือรบกวน” เล่าขานสืบต่อกันมา จนไม่มีใครกล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะผู้หญิง ดังนั้นรูปแบบวิธีการสืบทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่จึงถูกขีดจำกัดไว้แต่ในวงชายของอดีตครูหนัง หรือลูกหลานของผู้ที่ได้คุ้นเคยกับการแสดงหนังใหญ่มาก่อนโดยปริยาย ผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมไม่มีบทบาทความสำคัญใดๆ เลย นอกจากมีฐานะเป็นเพียงผู้ชมการแสดง หรือแม้แต่ออင့်ควมรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมหนังใหญ่ในผู้หญิงก็มีน้อยเต็มที

แม้ในปัจจุบัน สภาพวัฒนธรรมตำบลเชิงเนิน องค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง และโรงเรียนวัดบ้านดอนให้การส่งเสริมโครงการฝึกเยาวชนเชิดหนังใหญ่ และโครงการฝึกสอนพิณพาทย์ประกอบการแสดงหนังใหญ่ให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านดอนเป็นประจำติดต่อกันทุกปี แต่ชุมชนบ้านเชิงเนินกำลังประสบกับปัญหาการสืบทอดวัฒนธรรมหนังใหญ่อย่างต่อเนื่อง เมื่อเยาวชนมีภาระความรับผิดชอบที่เพิ่มสูงขึ้นและความใส่ใจเรื่องศิลปวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย และการตอบรับเข้าร่วมโครงการลดน้อยลง จนกระทั่ง พ.ศ. 2547 ด้วยความร่วมมือและประสานงานระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชน จัดให้มีการหารือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ตนอาศัย และได้พิจารณาบรรจุความรู้เรื่องหนังใหญ่ไว้เป็นสาระหนึ่งของแผนการสอนสำหรับหลักสูตรการศึกษาชั้นที่ 2 หรือชั้นประถมศึกษาปลาย (ป. 4 - ป.6) ในสาระการเรียนรู้กลุ่มศิลปวัฒนธรรมเพิ่มเติม เพื่อปรับเปลี่ยนลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมของท้องถิ่นและบ่มเพาะองค์ความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ให้ทั้งชายและหญิง เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ความภาค

ภูมิใจ ความรู้สึกรักหวงแหน และความเคารพต่อวัฒนธรรมของตนให้แก่เยาวชนอย่างเป็นรูปธรรม การทดลองสอนตามแผนดังกล่าวจะเริ่มในปีการศึกษา 2548

บรรยากาศของการเรียนจะเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง นักเรียนทั้งชายและหญิง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จะใช้เวลา 1 ชั่วโมงในแต่ละสัปดาห์ เรียนเรื่องหนังใหญ่จากวิทยากรท้องถิ่นที่พิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดบ้านดอนรวมจำนวน 20 ชั่วโมง สลับกับการเรียนรู้เรื่องการวาดแผนไทยที่กลุ่มอนุรักษ์ชาวไทยในวัดบ้านดอนอีก 20 ชั่วโมง ตลอดทั้งสองภาคเรียน ส่วนความเข้มข้นของเนื้อหาที่เรียนจะมีความแตกต่างและคัดเลือกให้เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละชั้นปี สำหรับเด็กนักเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 จะเน้นภาคปฏิบัติเพิ่มขึ้น นักเรียนชายจะฝึกเดินและจับตัวหนัง และนักเรียนหญิงฝึกหัดการวาดผ้าเท้า

หลักสูตรท้องถิ่นนี้สอดคล้องกับแนวความคิดที่ว่า การศึกษาคือกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรม ตามทฤษฎีที่นักวิชาการการศึกษาในปัจจุบันมักอ้างถึง จึงนับเป็นความพยายามก้าวแรกที่น่ายกย่องของโรงเรียนวัดบ้านดอนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น อย่างไรก็ตามหากเรายอมรับว่าวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่หยุดนิ่งและมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาทั้งในทางเจริญก้าวหน้าขึ้นและเสื่อมถอยลง การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกระบวนการศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่นจึงควรมีลักษณะที่ยืดหยุ่นและส่งเสริมให้กระบวนการศึกษาวัฒนธรรมนั้นมีการพัฒนาต่อยอดทางความคิดให้แก่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง หากหยุดไว้แค่เพียงให้เยาวชนรู้จักหรือรักษารูปลักษณ์ของวัฒนธรรมและนานวันก็จะยิ่งดูแปลกแยกจากวิถีแห่งชีวิตสมัยปัจจุบันมากขึ้นไปทุกที คงจะเป็นการยากที่จะกระตุ้นเตือนให้อนุชนรุ่นหลังหันมาใส่ใจในวัฒนธรรมแห่งอดีต ในอนาคตอันใกล้ เราอาจต้องยอมรับว่าวัฒนธรรมหนังใหญ่นั้นตายไปแล้วก็เป็นได้ คงจะเป็นที่น่าเสียดายยิ่งหากสิ่งที่คาดไว้นั้นเป็นความจริง

กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม

: การเก็บรวบรวมและการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม

นนท์วัฒน์ ฉัตรอุทัย

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

หากจะกล่าวในกรอบที่กว้างที่สุดแล้ว ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเปรียบได้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งหนึ่งที่ได้เต็มไปด้วยข้อมูล และงานวิจัยด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนต่างๆ ในสังคมไทย ในแง่หนึ่งงานหลักของศูนย์ฯ ก็คือการเก็บรวบรวม คัดเลือก และเผยแพร่ความรู้เหล่านั้นสู่สาธารณะในรูปของพิพิธภัณฑ นิทรรศการ หรือการจัดบรรยายทางวิชาการก็ตาม โดยมีเป้าหมายหลักก็คือ มุ่งให้เกิดการนำไปคิดต่อ เกิดข้อสงสัย ตั้งคำถาม และนำไปสู่การสืบค้นเพื่อหาคำตอบด้วยตัวของพวกเขาเองในท้ายที่สุด

ศิลปะและการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ในสังคมไทยเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ศูนย์ฯ ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ทั้งในด้านของการให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เก็บรวบรวมผลงานวิจัย ตลอดจนจนสำรวจศึกษาข้อมูลในเรื่องดังกล่าว เพื่อนำมาพัฒนาขึ้นเป็นฐานข้อมูล นอกจากนี้ศูนย์ฯ ยังได้จัดกิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรมทุก 2 เดือนควบคู่ไปกับงานวิจัยและการรวบรวมข้อมูล

ศูนย์ฯ จัดกิจกรรมดังกล่าวขึ้นเป็นครั้งแรกในวันลอยกระทง พ.ศ. 2545 และจัดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนทั้งสิ้น 17 ครั้ง และจะจัดการแสดงครั้งที่ 18 ต่อวันเทศกาลตรุษจีนในวันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2548 ด้วยการแสดงชุด “หุ่นกระบอกไหหลำ ต้นตำหรับหุ่นกระบอกไทย” และ การแสดงทางวัฒนธรรมครั้งที่ 19 วันศุกร์ที่ 25 มีนาคม 2548 ในการแสดงชุด “ลิเกฮูลู สำนวนสารสินติภาพ” มหรสพพื้นบ้านของพี่น้องมุสลิมในเขตใต้สุดของสยาม ซึ่งเป็นต้นสายของการแสดงลำตัดและลิเกของพี่น้องในภาคกลาง

รายการแสดงแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณสองชั่วโมง ประกอบด้วย การสนทนาสาระความรู้เกี่ยวกับชุดการแสดงโดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ผู้ชมได้เรียนรู้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการแสดงนั้นๆ รวมทั้งมีเอกสารประกอบการแสดงแจกให้แก่ผู้เข้าชม และในวันแสดงนั้น ศูนย์ฯ ก็จะมีการบันทึกทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว (วีดิทัศน์) ของคณะนักแสดงตั้งแต่ช่วงเตรียม

การแสดง ไปจนจบการแสดง นอกจากนี้ยังบันทึกภาพ บรรยากาศ การแสดง รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการแสดงด้วย โดยจะนำเรื่องราวและภาพการแสดงมาประมวลและจัดทำเป็นวีดิทัศน์บันทึกการแสดงทางวัฒนธรรมในแต่ละครั้ง แล้วจึงส่งต่อไปยังห้องสมุดของศูนย์ฯ เพื่อให้บริการค้นคว้าศึกษาแก่ผู้ที่สนใจต่อไป

งานแสดงทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งนอกจากจะตอบสนองเป้าหมายของศูนย์ฯ เรื่องการเผยแพร่ศิลปะการแสดงของกลุ่มชนต่างๆ ให้สาธารณชน (คนเมือง) ได้สัมผัสและเรียนรู้แล้ว ศูนย์ฯ ยังใช้โอกาสในช่วงเวลาตั้งแต่เตรียมงานแสดงไปจนถึงวันแสดงจริงในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแสดงที่จะมีขึ้นในแต่ละครั้ง ถึงแม้จะเป็นช่วงระยะเวลาเพียงสั้นๆ แต่ก็พอเพียงกับการนำข้อมูลที่ได้ไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยเกี่ยวกับการแสดงนั้นๆ ที่เคยทำขึ้นไว้ก่อนแล้วว่ามีเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด แคลไหน อย่างไร นอกจากนี้ก็ยังเป็นโอกาสที่จะได้เจาะลึกข้อมูลเฉพาะลงไปในบางเรื่องที่น่าสนใจอีกด้วย

สำหรับเป้าหมายในอนาคตที่ผู้เขียนในฐานะของผู้มีส่วนดูแลในกิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรมของศูนย์ฯ จะผลักดันต่อไปก็คือ จะพยายามจัดการแสดงทางวัฒนธรรมในแต่ละครั้งให้เกี่ยวข้องกับเรื่องราวหรือปัญหาต่างๆ ที่น่าสนใจ ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรมเป็นสื่อเพื่อให้คนเมืองที่เป็นผู้ชมหลักของศูนย์ฯ ได้เรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆ ที่แตกต่างไปจากตนผ่านการแสดงทางวัฒนธรรมนั่นเอง

ศูนย์ฯ จึงไม่ต้องการให้การแสดงทางวัฒนธรรมของศูนย์ฯ มีสภาพไม่ต่างไปจาก “โชว์วัฒนธรรม” อดหนักท้องเที่ยวที่ดูกันไปอย่างผิวเผินหรือดูเอาสาระเฉพาะจากการแสดง แต่ศูนย์ฯ อยากจะให้ผู้ชมได้เข้าใจและเรียนรู้ถึงปัญหาหรือบางสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นกับศิลปะการแสดง ผู้คน และสังคมนั้นๆ ด้วย

“ อลังการ ” งานสร้างที่พิทยา

ปณิดา สระวาสี

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เมื่อเอ่ยถึงพิทยาแล้ว คงจะไม่มีใครไม่รู้จัก เพราะพิทยายังคงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมติดอันดับต้นๆ ของประเทศ แหล่งท่องเที่ยวในพิทยาส่วนใหญ่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเห็นจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวยามค่ำคืน ในยามนี้จึงยากที่จะมีใครสักคนคิดถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่พิทยา เมื่อกระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีจัดโครงการ “**สัมมนาสื่อมวลชนและผู้ประกอบการด้านวัฒนธรรมกับการเผยแพร่แหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย**” ระหว่างวันที่ 16 - 17 ธันวาคม 2547 โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ ต้องการให้สื่อแขนงต่างๆ ช่วยกันประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ดำเนินการโดยเอกชนในจังหวัดชลบุรี จึงทำให้ท่านสนใจว่าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีจะไปเที่ยวที่ไหน ซึ่งโปรแกรมประกอบด้วยสถานที่ต่างๆ ดังนี้ อุทยานหินล้านปีและฟาร์มจระเข้ เมืองจำลอง ปราสาทสัจธรรม อลังการพิทยา และบ้านสุขาวดี

อุทยานหินล้านปีและฟาร์มจระเข้ ส่วนประดิษฐ์ขนาดใหญ่ฝีมือมนุษย์ ทั้งสวนหิน ต้นไม้กลายเป็นหิน สวนไม้หายาก บ่อเลี้ยงจระเข้ และการแสดงโชว์ระหว่างคนกับจระเข้ ดูจะเป็นอะเมซซิ่งไทยแลนด์ด้วย ที่นักแสดงกล้าที่จะหยอกล้อกับความตายกับสัตว์เลือดเย็นที่ขึ้นชื่อว่าดุร้าย ทำให้ผู้ชมตื่นตาตื่นใจกดชัตเตอร์กันระรัว

เมืองจำลอง การย่อโลกมาไว้ในพื้นที่ 29 ไร่ ใช้เวลาอย่างน้อยหนึ่งชั่วโมงก็สามารถเที่ยวชมสถานที่สำคัญทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศผ่านรูปจำลองกว่า 90 ชิ้นงานที่ย่อส่วนในอัตรา 1: 25 แต่ผู้ชมพึงระลึกด้วยว่าเมืองจำลองเป็นแค่เพียงการแยกสิ่งก่อสร้างออกมาจากบริบทของสังคมของสถานที่นั้น มาให้เราจ้องมองผ่านรูปลักษณะภายนอก แต่ชีวิตวัฒนธรรมที่อยู่คู่สถานที่แห่งนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะจำลองมาให้ชมได้

ปราสาทสัจธรรม ประภาศตัวเองว่าที่นี่ไม่ใช่ที่อยู่ของสงฆ์ หรือเทวรูปของศาสนาใด แต่เป็นที่รวมของศิลปะบรรพชนที่ถ่ายทอดปรัชญา ศาสนา สอนคน

จบจนทุกวันนี้ ปราสาทไม้แกะสลักลวดลายวิจิตรหลังใหญ่สูงกว่า 100 เมตรที่ตั้งอยู่ริมทะเลพิทยาแห่งนี้ มีเจ้าของคนเดียวเหมือนกับเมืองโบราณ สมุทรปราการ นอกเหนือจากเปิดให้เข้าชมศิลปะไม้จำหลักที่หลากหลายรูปแบบแล้ว ที่นี่ยังเป็นแหล่งถ่ายทอดงานแกะสลักให้กับผู้ที่สนใจ

อลังการพิทยา ใจกลางคืนที่โฆษณาว่าเป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทยที่ให้ทั้งสาระและความบันเทิงในเชิงสร้างสรรค์ เรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่สมัยยุคก่อน ประวัติศาสตร์บ้านเชียงจนถึงรัตนโกสินทร์ถูกนำมาเล่าผ่านการแสดงประกอบแสง สี เสียง แต่จะเป็นการแสดงที่ดูสนุกทีเดียวถ้าไม่ตกม้าตายในเนื้อเรื่องที่ยังตีความแบบผิดฝาผิดตัว และหลงกับประวัติศาสตร์ราชการแบบเก่าในหลายจุด อาทิ กรุงสุโขทัยกับเรื่องราวนางพมามาประดิษฐ์กระทง เป็นต้น

บ้านสุขาวดี คฤหาสน์หลังใหญ่สีฟ้าของมหาเศรษฐีไทยเจ้าของสหฟาร์ม สะดุดตาแก่ผู้ผ่านไปมาบนถนนสายชลบุรี-พิทยา ด้วยรูปปลั๊กอินหมู่สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป ซึ่งเจ้าของบ้านบอกกับเราว่า “ผมสร้างบ้านนี้เพื่อให้คนไทยกล่าวอ้างได้ว่าเป็นบ้านของคนไทย” !!

ไม่ว่าที่ไหน ๆ มุมมองวัฒนธรรมมักจะถูกมองกันคนละมุมเสมอ อย่างน้อยระหว่าง “คนใน” ที่อยากให้ “คนนอก” เห็นตัวเองเป็นอะไรกับคนนอกที่คาดหวังว่าอยากจะทำอะไร สถานที่ท่องเที่ยวที่บรรจุในโครงการนี้ ทำให้เราเห็นตัวตนของพิทยาแต่ในแง่มุมมองความยิ่งใหญ่ทางสถาปัตยกรรม ความเจริญทางวัตถุ การสะสมความมั่งคั่งส่วนบุคคล แต่ความเป็นชลบุรีหรือพิทยา คงไม่ได้มีด้านนี้ แต่เพียงถ่ายเดียว ถ้ากระทรวงวัฒนธรรมและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีจะสานต่อโครงการในลักษณะนี้ต่อไป วิถีชาวบ้าน พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ก็เป็นอีกสิ่งที่เรา ก็อยากรู้จักด้วยเช่นกัน

๔) คุณรู้หรือไม่ว่า

- ◆ ในสหรัฐอเมริกาพิพิธภัณฑ์กว่า 16,000 แห่ง
- ◆ พิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกามีผู้เข้าชมกว่า 850 ล้านคนต่อปี มากกว่าจำนวนผู้เข้าชมการแข่งขันอเมริกันฟุตบอล บาสเกตบอล และเบสบอล รวมกัน
- ◆ โดยเฉลี่ยแล้วมีผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์จำนวน 2.3 ล้านคนต่อวัน
- ◆ 75% เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก
- ◆ 43% เป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในชนบท
- ◆ เก้าในสิบเมืองจะมีพิพิธภัณฑ์อย่างน้อย 1 แห่ง
- ◆ พิพิธภัณฑ์มีหลายรูปแบบอาจจะเป็นสวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ สวนพฤกษศาสตร์ แหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์เด็กหรืออาจจะเป็นห้องสมุดก็ได้
- ◆ การสำรวจครั้งล่าสุดระบุว่าชาวอเมริกันทุกระดับชั้นทุกระดับการศึกษา เข้าชมและเห็นคุณค่าของพิพิธภัณฑ์
- ◆ พิพิธภัณฑ์ให้การดูแลวัตถุสิ่งของกว่า 750 ล้านชิ้น
- ◆ นอกจากครอบครัวแล้ว ชาวอเมริกันคิดว่าวัตถุสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดีมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างความเชื่อมโยงไปสู่อดีต
- ◆ สวนสัตว์และพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำใช้งบประมาณกว่า 51 ล้านเหรียญต่อปีในการศึกษาวิจัย
- ◆ 16% ของพิพิธภัณฑ์จะมีวัตถุทางชาติพันธุ์หรือมีวัตถุสิ่งของทางด้านศิลปวัฒนธรรมเก็บรวบรวมอยู่

ที่มา : <http://www.greatmuseums.org/museumworld.html>

คมคิด...สะกิดใจ

“... ‘หน่วยราชการ’ ไม่ควรเข้ามา มีส่วนกำกับการควบคุม ควรเป็นการสนับสนุนมากกว่าจะบังคับควบคุม การที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบริหารและอยู่รอดด้วยตัวเราได้ เป็นสิ่งที่ดีอยู่แล้ว เพราะจะเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง...”

อาจารย์สิริอาภา รัชตะหิรัญ
พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร
การประชุมเครือข่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
(ภาคกลาง - ตะวันตก)
26 -27 กรกฎาคม 2546
โรงแรมริเวอร์ จังหวัดนครปฐม

ขอเชิญส่งข่าวแนะนำพิพิธภัณฑ์ กิจกรรม และเรื่องราวเกี่ยวกับของสะสมชิ้นสำคัญ ฯลฯ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้ที่
โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
เลขที่ 20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 10170
โทรศัพท์ 0-2880-9429 ต่อ 3506 โทรสาร 0-2880-9332
e-mail : academic@sac.or.th
(กองบรรณาธิการขออนุญาตเก็บความหรือตัดทอนเนื้อหาของบางข่าว บทความ หรืออื่นๆ ที่ท่านส่งมา เนื่องจากจำนวนหน้ากระดาษที่จำกัด)

สารบัญ

- เรื่องจากปก : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ เพื่ออะไร ? 4
- จุดหมายถึง ปก. 8
- พิพิธภัณฑสถานของไทย...ก้าวไปได้อย่างไร 10
- ชาวสารคามชนพิพิธภัณฑสถาน 14
- แนะนำ...พิพิธภัณฑสถาน 22
- เกร็ดความรู้พิพิธภัณฑสถาน 32
- คุณรู้หรือไม่ว่า 46
- คมคิด...สะกิดใจ 47

จุดสารบัญเขียนขึ้นเพื่อให้นักศึกษาได้ทบทวนเนื้อหาที่เรียน (องค์ความรู้ที่ตนเองได้เรียน) และใช้ในการทบทวนเนื้อหาที่เรียน (องค์ความรู้ที่ตนเองได้เรียน)

ที่ปรึกษา
ดร.ปรีดีดา เณริณเภา กอนันตกุล ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ
ชวลิต บุญเกียรติ

กองบรรณาธิการ
ปณิดา สุระวาสิ สิริขนิยา คำเสื่อง ศิริพร ศรีสินธุ์
รูปเล่ม/พิสูจน์อักษร ศิวชัย นนทะวงษ์ ทิพย์วัลย์ เมธาราชกุล

ประสานงาน
ศรียา บุญธรรม

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชาท้องถิ่น
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)
เลขที่ 20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ 10170

กรุณาส่ง